

ДРУГА ШУМАДИЈСКА БРИГАДА

ФОРМИРАЊЕ БРИГАДЕ

Првим практичним кораком у формирању 2. шумадијске бригаде може се сматрати стварање Привремене шумадијске бригаде, 22. децембра 1943, без обзира на то што је она, под притиском непријатеља расформирана 12. јануара 1944. године. Но, већ тада су се штаб бригаде и штабови оба батаљона, заједно са делегатом Покрајинског јшмитета Србије⁷. Душаном Петровићем Шанетом, договорили да на пролеће поново образују бригаду. Сматрали су је најповољнијом војном формацијом за решавање тежишних борбених задатака на подручју Шумадије (већом, јачом, организованијом, покретљивијом од постојећих одреда, јер није везана за уско одређено подручје, способнијом за маневре и наношење јачих удара непријатељу, итд.).

Крајем априла услови за формирање бригаде и јачање борбе у Шумадији били су повољни: прошло је тешко зимско време, олистале горе Шумадије, фашистичка Немачка трпела је поразе на свим фронтима, савезничка авијација загосподарила је небом Европе и тешко бомбардовала територију Немачке и њених савезница Мађарске, Румуније и Бугарске. Извршавајући те задатке њене формације од по неколико стотина бомбардера и ловаца прелетале су преко Шумадије, а почело је и бомбардовање градова у Шумадији: Београда, Смедерева и Младеновца и комуникације Београд—Ниш. На жалост, Београд је тако безобзирно бомбардован да је од тих бомбардовања претрпео велике људске жртве и тешка материјална разарања. Немци и квислинзи су реаговали на та бомбардовања на тај начин што су иселили своје установе и команде у околину Београда. Око 50.000 Београђана је свако јутро одлазило на периферију и у околину града, а увече се враћало, у нади да ноћу неће бити бомбардовања. Приближно толико лица иселило се из Београда у околна села и Шумадију. То је олакшало излазак нових бораца из Београда и њихово ступање у одреде Шумадије. За развој борбе у Шумадији посебно су биле значајне борбе већих размера, које је у априлу водила Ударна група дивизија НОВ, прво на Ибру, а затим на правцу Ивањица—Ужице—Ваљево, у којима су биле ангажоване и велике непријатељеве снаге из Шумадије.

О утицају свих тих догађаја на развој борбе и опште политичко стање у Шумадији сведочи и већи број извештаја онружних комитета Младеновца, Крагујевца, Чачка, Ваљева и Пожаревца и њихова преписка у том периоду, као и разна друга документа. Окружни комитет Младеновца пише 11. маја Окружном комитету Пожаревца:

„Ситуација код нас на терену је у знаку великих покрета немачких снага преко нашег терена према југу и западу Србије, које Швабе искоришћавају да успут опљачкају, похватају и попале наше симпатизере... Четници сада поново остварују јединство за борбу против заједничког непријатеља. У Подунављу.. . влада прилична реакција због оружаног отпора који народ пружа бандитима. Само осећа се велика нестаишица код њих у људству које гутају наше дивизије које се боре у Србији ... Сада се у Шумадији налазе мале снаге четника, пошто је цео руднички и колубарски корпус отишао немачким камионима за Ужице. У Космају се налази само једна слаба четничка бригада око 250 људи .. .”²²⁹

Окружни комитет Чачка известио је 6. маја Окружни комитет Крагујевца да:

„Четници Такова, пожешког среза, љубићког, драгачевског и трнавског са главнином се налазе на положајима према нашим друговима. Калабићева банда прошла је пре 8 дана свечано кроз (Горњи) Милановац и отишла за Прањане. Раковићеви четници (2. равноргорски корпус — И. Ђ) слободно се крећу по Чачку. Тако је и у Гучи и Пожези. Скинули су маску. У овом крају тај поступак их је довео до потпуног банкрота. Отпор против њихових присилних мобилизација расте. Услови за мобилизацију у партизане су све бољи”¹³⁰.

И Окружни комитет Ваљева истог дана пише Окружном комитету Крагујевца:

„После разбијања од стране наше војске четници су отишли код својих савезника Љотићеваца (СДК — И. Т) и својих господара Немаца. Главне снаге четника су пре два дана страховито разбијене од НОВ и биле су приморане да побегну у Ваљево. Њихове банде потпуно су деморалисане... Разбијене групе четника покушавају нову мобилизацију. Њихов главни пораз био је на Мравињцима.

Јуче су Немци из оклопног воза истоварили муницију за четнике качарског ореза у Љигу .. .”²³¹

Ударна група дивизија НОВ је 30. априла избила на Јелову Гору, а затим продужила продор ка Ваљевоу и до 6. маја стигла на

²²⁹ *Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 147.*

⁸⁵⁰ Архив Србије, ОК Ар.-411.

⁸⁵¹ Архив Србије, ОК Ар.-408, 413 и 414. Муницију је примио командант Рудничког корпуса капетан Драгомир Топаловић и превезао у свој корпус, који се тада налазио у рејону Славковица—Ба.

линију Повлен—Букови—Маљен, око 15 км испред Ваљева. Када се Ударна група почетком маја повукла на Тару, разматрана је могућност да се 2. пролетерска и 3. српска, или једна од те две бригаде пробије у Шумадију, али је оцењено да продор са тако малим снагама нема изгледа за успех, па се од њега одустало.²³²

Борба Ударне групе дивизија НОВ у западној Србији пробудила је наду да ће се она пробити у Шумадију. То се тада није догодило, али је њена борба смањила непријатељски притисак на НОП Шумадије и омогућила да се његове снаге реорганизују и припреме за одлучујуће и теже борбе. У том кратком предаху је и формирана 2. шумадијска бригада.

Космајски батаљон, са командантом и политичким комесаром одреда, стигао је 26. априла у Раниловић, успоставио везу са 1. шумадијским одредом" и са њим се преоацио у даросаву. Сутрадан 27. априла, делегат Покрајинског комитета Орбије Душан Петровић Шане одржао је састанак са штабовима оба одреда. Анализирана је војно-политичка ситуација у Шумадији и одређени задаци војним јединицама. Оцењено је да ће прилив нових бораца стално расти, да ће тренутно смањени притисак непријатеља убрзо поново ојачати иј да му се најуспешније може супротставити офанзивним дејствима. На основу такве процене закључено је да је ЈШЈважнијд. задатак тога момента — фо.рмирање 2. шумадијске бригаде.²³³

О томе је делегат Покрајинског комитета Душан Петровић Шане написао 27. априла два пиома Окружном комитету Младеновца у којима је изнео да се ситуација развија на боље, да се одред удвостручио и да постоје услови за ширу мобилизацију. Друго писмо је овако завршио:

„Ја мислим да одмах приступимо формирању бригаде. Она би се кретала на вагиет и нашем терену, а поред тога остала би оба одреда. Ми морамо да створимо војску јер без тога ми не можемо успешно да се боримо против четника и друго, једино ћемо тако учврстити ово што смо до сада мобилисали, а послужити као чврсти основ за даљу мобилизацију.

Из нашег одреда за бригаду би дошао у обзир Суба а остало би дао шумадијски одред.

*Јавите шта мислите о томе. Ја бих приступио формирању бригаде у току идуће недеље”.*²³⁴

²³² Врховни штаб НОВ и ПОЈ наредио је 12. маја 1944. да се УДАРНА група дивизија повуче у рејон Нове Вароши. Штаб 2. корпуса је распоредио 2. пролетерску дивизију у рејон Андријевица—Беране, а 5. дивизију у рејон Пријеноље—Пљевља. Обе дивизије стигле су 21. маја 1944. у те рејоне.

²³³ Састанку су присуствовали: Душан Петровић Шане, Иван Стефановић Срба, Љубомир Ивковић Шуца, Драгутин Павличић Душко, Илија Јовановић Лала, Душан Репац (Пера Књијар) и Јован Роган. Одлуку о формирању бригаде био је надлежан да донесе Главни штаб СрбијеГ али ду је донео нижи орган. Та одлука је касније потврђена.

²³⁴ Архив Србије, ОК Мл.-553 и 554 у првом писму пише: „један ваш батаљон са другом Србом налази се на нашем терену. Он ће остати овде 5—6 дана. Да прослаavimo заједно 1. мај, то ће користити и једном и другом батаљону...” Нема ништа о формирању бригаде.

Штаб Космајског одреда известио је истог дана Окружни комитет Младеновца о одлуци „да се формира једна ударна бригада“ а 28. априла доставио је извештај о дејству од 25. априла до доншења одлуке о формирању бригаде.²³⁵ Иако 1. „ТМДОЈСког“ одреда, у састав 2. шумгдгЈске оригаде ушао је његов батаљон. Припрема и попуна батаљона извршена је 28. априла у Даросави у засеоку Врањевцу. Батаљон је имао три чете са око 90 бораца и старешина.²³⁶

Од 26. априла оба батаљона су се заједно кретала мада бригада није још била формирана.

Окружни комитет Крагујевца је планирао да празник рада 1. мај прослави свечаније него обично. Политичким радницима задуженим за припрему прославе Душан Петровић Шане је саопштио још 26. априла да ће прослави присуствовати Космајски батаљон, 1. шумадијски одред и политички радници округа и да ће се тада формирати 2. шумадијска бригада. Заједнички ручак предвиђен је у Даросави на Медведњаку. Обезбеђења организована у околним селима јавила су 30. априла увече, да су четници открили припреме за формирање бригаде и да за 1. мај планирају напад на Медведњак. Зато су исте вечери обе јединице и политички радници прешли у Прогореоце, заселак Арсенијевиће, где су пренели и прикупљене намирнице. Прослава је требало да се одржи на Вагану. Ујутру 1. маја стигле су и самосталне борбвне групе, Бранка Ковачевића и Миливоја Станичића.

Ујутру 1. маја цестом Аранђеловац—Лазаревац прошло је 6 камиона немачких војника. Заседа их је пропустила јер јој је било наређено да ватру отвори само ако буде нападнута. Око 8 часова на Медведњаку су примећени четници. Око 9 часова 1. шумадијски одред и Космајски батаљон изашли су из Прогореоваца на Ваган. Пут Даросава—Белановица затворио је батаљон 1. шумадијског одреда а лево на Крушевичком вису, положаје је држао Космајски батаљон. Између њих је био остали део 1. шумадијског одреда и политички радници.

У околним селима су се налазили Руднички четнички корпус, који се припремао за одлазак у борбу против Ударне групе дивизија НОВ, и део корпуса КГГ. Да би онемогућио прославу 1. маја, командант Рудничког четничког корпуса је одмах упутио ка Даросави Лазаревачку бригаду и одред СДС из Лазаревца, а Качерској бригади наредио да им се придружи.

Четници и одред СДС су прешли у напад из два правца. Главнина Лазаревачке бригаде и одред СДС од Трбушнице ка Крушевичком вису а један батаљон (Лазаревачке бригаде) правцем Медведњак—Даросава—Ваган.

⁸⁵⁵ Архив Србије, ОК Ар.-403/а и Зборник, том I, књ. 7, док. бр. 163.

²³⁶ Припрему батаљона извршио је Илија Јовановић Лала. За команданта батаљона постављен је Живомир Белошевац Бора, а за политичког командосара Јован Роган. Командири чета—„су“—вилит Светомир Андрић (Света Даросавац), Душан Павловић Бора и Душан Миливојевић Бањанац.

Око 8 часова 1. маја четнички батаљон је избио на непосредну-ти Медведњак и открио партизанае у ПрогореоциМа. Око 11 часова четници су кренули у напад из оба правца. Нападали су упорно и дрско, дуж јаруга и увала привлачили се положајима на Вагану и Крушевичком вису.

Кад су се, на десном крилу, примакли на домет ручних бомби, командант батаљона 1. шумадијског одреда, Живомир Белошевац Бора, повео је батаљон на јуриш и сјурио четнике у Даросаву. Али су зато главне снаге Лазаревачке бригаде и одреда СДС, који су нападали Космајски батаљон на Крушевичком вису, после дуге и жестоке борбе натерали батаљон да се повуче ка Букуљи и заузели Вис.

Четници су са Крушевичког виси отворили бочну ватру по положају који су бранили 1. шумадијски одред и политички радници, а затим 1 фоз једну шуму прешли у напад на њега. Борба је била драматична. Погинуо је пушкомитраљезац Живорад Жица Кузмановић, који је највише задржао четнике. Рањен је Радован Грујић, члан Окружног комитета Крагујевца. И овде су четници, када су етигли на домет ручних бомби, одбачени противнападом 1. шумадијског одреда и политичких радника, али на кратко. У поновљеном нападу знатно бројнији четници су приморали одред и батаљон да се око 17 часова, заједно са политичким радницима, повуку у Гараше, где су преноћили.

Према извештају команданта Лазаревачке бригаде од 3. маја, у овој борби, која је „била дуга и огорчена“, два четника су погинула, 4 рањена.

Из 1. шумадијског одреда погинуо је пушкомитраљезац Живорад Кузмановић, а из Космајског батаљона два борца, бивша црвеноармејца. Укупно је рањено 6 бораца и члан Окружног комитета Крагујевца Радован Грујић.

Космајски батаљон, 1. шумадијски одред и политички радници су сутрадан, 2. маја, под заштитом јаким обезбеђења, неузнемиравани, прославили празник рада у Првомајском логору на Букуљи. Одржани су пригодни говори, дата је приредба, појединци и хор су певали борбене песме, рецитовало се, играла кола, а одржана су и спортска такмичења у бацању камена с рамена, скоковима у даљ и у вис, надвлачењу конопца и другим играма сеоске омладине. Веселе је било велико, храна скромна (четници су претходног дана запленили прикупљене намирнице за борце).

Група Космајаца, са политичким комесаром и руководиоцем СКОЈ-а Космајског одреда, пребацила се 2/3. маја преко Раниловића и Дрлупе у Дучину. Четници су их открили 3. маја у шуми Зо4 рољин и напали. Тешко је рањен руководилац СКОЈ-а Добросав! Михаиловић Дола (умро је 6. маја у Губеревцу).

Четници се нису помирили са половичним успехом у борби на Вагану. Командант 2. бригаде корпуса КГГ израдио је план заједничког напада свих непријатељевих снага са тог подручја ради уништења партизана на Букуљи. Он 3. маја пише команданту Качерске бригаде да се „око 120—150 комуниста налази на врху Бу-

куље. Са њима је Брадоња²³⁷ и предложио је командиру СДС у Аранђеловцу да блокирају целу Букуљу нападну их и униште.²³⁸ Само двадесетак минута касније, у 15,20 часова, он другим писмом јавља истом команданту да 2. бригада корпуса КГГ креће у правцу Букуље и тражи да Качерска бригада и одред СДС из Белановице заноће у Јеловику и затворе правце којима би се партизани са Букуље могли повући ка Босути.²³⁹

Качерска четничка бригада је 3/4. маја претресала Гараше, Јеловик и део Букуље и осванула је на Орловици и Шутици; а 2. бригада корпуса КГГ учествовала је у борби са „комунистима на Вагану“. Према њеном извештају, „комунисти су се пребацили у Даросаву и пробили преко Драгоља, где је требало да их сачека одред СДС из Белановице, али он то није учинио“.²⁴⁰ По дану, 4. маја 2. бригада корпуса КГГ претресла је Даросаву, Прогореоце и Каменицу, а Лазаревачка бригада је посела западну страну Рудоваца и Пркосаве.²⁴¹

Тих дана су се Шумадијски и Космајски батаљон кретали у селима око Букуље и свакодневно водили борбе са четницима и средским одредима из Аранђеловца, Лазаревца и Белановице. Батаљони су се 2/3. маја спустили са Букуље у Гараше (засеоке Обрадовиће и Марковиће), али су, обавештени да се тамо налазе четници, продужили на Крушевички вис. У Даросави су заданили 4. маја и водили борбу против 2. бригаде, 1. и 3. батаљона 3. бригаде корпуса КГГ, Рудничког корпуса и средских одреда СДС из Аранђеловца, Лазаревца и Белановице у рејону Ваган—Даросава—Прогореоци. Одатле се 1. шумадијски батаљон пробио преко Прогореоца на Широковац, а 2. космајски батаљон у Раниловић.

Команда СДС известила је 5. маја владу Милана Недића:

„3. маја, између Трбушнице и Крушевице (16 км одн. 14 км зап. од Аранђеловца) примећена је група од 600 комуниста. Запажено је да је ова група нагло порасла после бомбардовања Београда приливом избеглица.“

Ова комунистичка група нападнута је 4. маја у простору с. Даросаве (10 км зап. од Аранђеловца) од стране СДС из Аранђеловца. Гоњење је настављено“²⁴²

У Драгољу је Шумадијски батаљон разбио један четнички батаљон и пребацио се у Трудељ (у заселак Балтиће), где га је после вечере напао 2. батаљон Качерске четничке бригаде.

²³⁷ Прослављени командант 1. шумадијске бригаде Радивоје Јовановић Брадоња тада је командовао 3. српском бригадом, која се борила са Немцима и белогардејцима у рејону Мравињци—Магљеш, испред Ваљева.

²³⁸ Архив ВИИ, ЧА, К-128, рег. бр. 3/3. а његова замисао је била да Бугари нападну правцем Аранђеловац—Букуља, Немци Гараше—Даросава, одред СДС Белановица—Јеловик, Качерска бригада Јеловик—Вукосавци, одред СДС Аранђеловац—Камењар и 2. бригада Камењар—Брезовац.

²³⁹ Архив ВИИ, ЧА, К-75, рег. бр. 28/6.

²⁴⁰ Архив ВИИ, ЧА, К-75, рег. бр. 40/6.

²⁴¹ Архив ВИИ, ЧА, К-75, рег. бр. 29/6.

²⁴² *Зборник*, том 1, књ. 21, док. бр. 104.

После краће борбе батаљон се пребацио преко Војковаца на планину Рудник. У потеру за њим кренула је Качерска бригада, са око 250 четника, и одред СДС из Белановице, са 120 стражара.²⁴⁸

Руднички четнички корпус добио је 4. маја ујутру наређење да се из Ивановаца пребаци у рејон Славковица—Планиница и буде спреман за напад на Ударну групу дивизија НОВЈ, па је Качерској и Лазаревачкој бригади наредио да одмах дођу у Ивановце. После подне 5. маја, Руднички корпус се пребацио у одређени рејон, и тако је престала потера за шумадијским батаљоном.

Среско партијско руководство Лазаревца известило је 7. маја Окружни комитет Крагујевца да је:

„Лазаревачка бригада синоћ била у Кадиној Луци. Ми смо одржали збор у селу Бистрици са 90 омладинаца. . . исписане су пароле на школи . . . Људи жале што су пустили синове са четницима . . . У Белановицу 6. маја стигло 40 камиона немачких војника . . . Услови за мобилизацију су добри . . .”²⁴⁴

Космајски батаљон који се 4. маја, пробио из Даросаве у Раниловић, наредних дана кретао се између Космаја и Посавине очекујући да из Београда у Губеревац, 6. или 7. маја, стигне око 100 нових бораца и да се врате чете из Подунавља које су се одвојиле од батаљона 26. априла. На очекиване везе нико није дошао. Батаљон је 7. маја у Долупи разбио 1. четнички батаљон 4. бригаде корпуса КГГ. Убијено је 7 четника, заплењено нешто архиве и санитетског материјала. Окружни комитет Младеновца писао је 7. маја Душану Петровићу и Ганету да је 6. и 7. маја Космајски батаљон чекао заказану везу у Губеревацу али да она није дошла, и наставља:

„Рачунали смо да ће стићи и неко из нашег ОК-а да се споразумемо о формирању бригаде . . . Штабу нашег одреда писали смо да се са батаљоном сместа врати на наш терен, јер њихово десетодневно одсуство са терена није ничим оправдано.

Што се тиче формирања бригаде, ми мислимо да је најбоље ако хоћеш да дођега са њима на наш терен по могућности са шумадијским одредом, па да се реши питање бригаде . . .”²⁴⁵

Ч Космајски батаљон се 7/8. маја пребацио у Мали Пожаревац, где се штаб одреда састао са члановима Окружног комитета Младеновца. Из Малог Пожаревца батаљон се вратио у Крагујевачки округ на формирање 2. шумадијске бригаде. Уз пут је на Дучшјској коси наишао на један четнички батаљон напао га је и разбио; 1 четник је убијен, а 1 рањен. Батаљон се преко Дрлупе и Вејнчана пребацио у Даросаву, у заселак Осредак.

Окружни комитет Крагујевца писао је 9. маја 1944. Окружном комитету Младеновца:

²¹³ Архив Србије, ОК Ар.-410.

²⁴⁴ Архив Србије, ОК Ар.-414.

²⁴⁵ Архив Србије, ОК Ар.-412. ^

„Војска је кренула на ваш терен ... Ми свакако морамо да одмах приступимо формирању бригаде, која се не би кретала само по вашем и нашем терену већ по таковском и ваљевском крају у којој се непосредној близини налазе наше јединице ..

Шумадинци располажу са много већим бројем аутоматског оружја и већим бројем руководећих кадрова. Комбиновано са вашиим људством може се створити добра војна јединица која би успешно разбила све четничке банде, нападала на гарнизоне и била заиста солидан стуб око кога би се окупљао народ вашег и нашег терена.

Данас није више проблем људство, данас је проблем како наоружати људе који свакодневно почињу. То ће се моћи једино на такав начин што ћемо створити јединицу, која ће моћи успешно да изврши такве акције (напад на гарнизоне), преко којих ћемо најбрже доћи до оружја и муниције. ..

Зато би било потребно да један од вас одмах крене са војском овамо и да то све уредимо. ^{7th}

У ореду, 10. маја, освануо је леп дан. У месту Требеж, на њиви Танаоија Ђирића из Даросаве, први пут постројила 2. шуладијска бригада.²⁴⁷

Бригада је имала два батаљона, а сваки батаљон по три чете. У штабу бригаде и у штабовима батаљона распоређен је кадар из оба одреда. У сваком батаљону била је по једна чета из једног и две чете из другог одреда. Батаљони више нису носили називе Шумадијски и Космајски. Укупно је у бригади било око 200 бораца (120 Космајаца и 80 Шумадинаца), од којих је око 80 ступило у партизане априла 1944. тј. непосредно пред формирање бригаде. Бригада је имала 15 пушкомизраљаза око 185 пушака и нешто ручних бомби; а у муницији је оскудевала.

Делегат Покрајинског комитета Србије Душан Петровић Шане извршио је смотру, а потом је говорио о њеној улози и задацима у ослобођењу Шумадије. Говорио је и командант Шумадијске бри-

²⁴⁶ Архив Србије, ОК Мл.-574.

²⁴⁷ Штаб бригаде: командант Иван Стефановић Срба, политички комесар Душан Репач (Пера Књиџар), заменик команданта Бранко Ковачевић (Жика Морнар), заменик политичког комесара Славко Зечевић Влада (одсутан), омладински руководилац Миодраг Стојановић Коле, референт саниитета Жарко Бесара и интендант Вујадин Становић Брка. У штабу 1. батаљона били су: командант Драгољуб Стевановић (Драга Петријевић), политички комесар Јован Роган, заменик политичког комесара Димитрије Корачић Димче; командири чета: 1. чете, уједно заменик команданта батаљона, Светомир Андрић (Света Даросавац), 2. чете Велимир Веља Јоксимовић, 3. чете Милутин Ранковић Чета. Политички комесар 3. чете био је Павле Гајић (имена политичких комесара 1. и 2. чете нису утврђена).

У штабу 2. батаљона били су: командант Живомир Брлић БРЛИЋИЋ БОРИС политички комесар Драгутин Павличић Душко, заменик политичког комесара Радмила Вујачић Ружа; командири чета: 1. чете, уједно заменик команданта батаљона, Богдан Опачић, 2. чете Милорад Прокић (Миле Стомаклија), 3. чете Душан Миливојевић Бањанац, а политички комесари Кривошеја Ђирић, Драгутин Савић и Ђорђе Суботићки Батука.

гаде Иван Стефановић Срба. На крају су борци положили заклетву. Тиме је чин формирања 2. шумадијске бригаде био завршен. Шумадија је поново имала своју бригаду.

До 15. маја у бригади су формиране организације КПЈ и СКОЈ-а. У четама су образоване партијске јединице и активи СКОЈ-а, а у батаљонима и бригади партијока и скојевска руководства.

Издвајањем бораца за 2. шумадијску бригаду знатно је смањено бројно стање Шумадијског (на 35 бораца) и Космајског одреда (на 3 чете са 102 борца).²⁴⁸

И самосталне борбене групе ушле су у састав бригаде. Сеоске борбене досетине наставиле су дејство као и до тада. О формирању бригаде Окружни комитет Младеновца писао је 11. маја 1944. Окружном комитету Пожаревца:

„Ових дана формирана је II шумадијска бригада НОБ од бораца нашег и шумадијског одреда. Поред тога остала су оба одреда, наши и шумадијски.

*Ваши вод, који је био у саставу нашег одреда, овако је распоређен: нешто у бригаду, а нешто у наши одред. Сви ваши борци, изузев неколико, су руководиоци, војни и политички. Тако је Сима (Риста Каровић — И. Ђ) командир ваше чете, сада командант нашег одреда, пошто наши командант Срба сада врши дужност команданта бригаде. Тога је пол. ком. једне наше чете. Остали су скоро сви у бригади . . .”*²⁴⁹

Окружни комитет Младеновца известио је 12. маја Покрајински комитет Србије:

²⁴⁸ Командант Космајског одреда био је Риста Каровић Сима, а неколико дана касније на ту дужност је постављен Душан Поповић Вуја, политички комесар Стева Стојић Божа, заменик политичког комесара Љубомир Ивковић Шуца. Командант 1. шумадијског одреда Душан Павловић Бора, а политички комесар Станмир Пауновић Уча.

²⁴⁹ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 147. У литератури се наводе различити датуми формирања 2. шумадијске бригаде: у *Централној Србији у НОБ*, стр. 599, пише да је бригада формирана после састанка штабова одреда батаљона 27. априла 1944. у Даросави; *Војноисторијски гласник (ВИГ)* бр. 2/54, стр. 98 — половином априла 1944, књига *Рат и револуција Југославије* том I, стр. 397 — 25. априла 1944; исти датум наводи редакција *Зборника докумената НОР-а* (према сећањима учесника); *Војна енциклопедија* књ. I, стр. 61, и књ. 9, стр. 641, пише да је формирана 25. априла 1944, у извештају Душана Петровића Шанета Покрајинском комитету Србије од 20. јуна 1944. пише да је бригада формирана „8 дана пре него што је разбијена”. што значи 8 маја 1944. године. Са сигурношћу тврдим да 2. шумадијска бригада није била формирана закључно са 27. априлом 1944. године. Према сећању политичког комесара бригаде Јована Рогана, бригада је формирана 4. маја; Даница Миловановић члан среског руководства” КПЈ”-Лазареваца, наводи 12. мај; командант бригаде Живомир Белишевац Бора 10. мај, итд. Аутор ове књиге на основу учињених истраживања одређено је за 10. мај као датум формирања бригаде, првенствено због тога што су се покрети и дејства њених батаљона тога дана покlopили, што је из анализе докумената то највероватније и што део учесника то тврди. ” — .

„Формирана је II шумадијска бригада. Друг Павле (Душан Петровић Шане — И. Ђ) ће вас о томе известити. Наши одред сада броји 100 бораца ..”²⁵⁰

Окружни комитет Крагујевца известио је 20. јуна 1944. По-крајински комитет Србије да се за формирање бригаде одлучио зато што су 1. шумадијски и Космајски одред у пролеће нагло ојачали и утростручили се, нарочито у младеновачком округу, а поред тога истичу и ове разлоге:

— прво, главнина четничких снага налазила се у ужичком крају, у борби против Ударне групе дивизија НОВЈ, па је једна већа јединица требало успешније да врши мобилизацију и напада ослабљене непријатељеве гарнизоне на подручју Шумадије;

— друго, велики пријем нових бораца у оба одреда довео је до опуштања бораца у четама, а у бригади су се боље могли постићи организованост, борбеност и дисциплина, и

— треће, ослањајући се на округе Крагујевца и Младеновца, бригада је требало да продре у чачански и ваљевски округ и помогне формирање и јачање одреда на њиховом подручју.²⁵¹

У време формирања 2. шумадијске бригаде, односно непосредно уочи тога четници су 5. маја свој Руднички корпус пребацили у Славковицу и Планиницу с намером да га прикључе снагама које су се бориле против Ударне групе дивизија НОВЈ испред Ваљева. Међутим корпус се вратио из тог рејона, а да у борбу није ни ступио. Качерска бригада је стигла у Ивановце 10, а Лазаревачка у Дудовицу 11. маја.

О осталим непријатељским снагама у извештају команданта 1. јасеничке четничке бригаде, упућеном 11. маја 1944. команданту Смедеревског корпуса, пише:

„У Даросави има око 400 комуниста . . . потребна је Гарди хитна јача помоћ, јер Негован (Арсенијевић, командант 1. бригаде корпуса КГГ — И. Ђ) и Калабић (Никола, командант КГГ — И. Ђ) са 200 људи налазе се на Дрини . . .

Немци се нагло концентришу и траже везу са нама. У с. Ђуринцима је њихов један пук, у с. Раљи 800, у Сопоту 300, у Аранђеловцу пук Бугара и Немаца, у Тополи 160, у Младеновцу 400, у Парцанима 200 Немаца, у Кусатку 60, у Паланци (Смедеревској) 100, у с. Марковцу око 600. За сада су неактивни. Једна покретна група око 500 немачких војника стално се креће кроз села. Кроз Младеновачки срез врши немачка механизација”²⁵²

²⁵⁰ Архив Србије, ПКС-557.

²⁵¹ Архив за раднички покрет Југославије, Србија II/183.

²⁵² Архив ВИИ, ЧА, К-74, рег. бр. 24/1.

НАЈТЕЖЕ ИСКУШЕЊЕ

Руднички четнички корпус располагао је са довољно података о 2. шумадијској бригади, рејонима кроз које се кретала и шта је у њима радила. По повратку у свој рејон свакодневно је пратио њено кретање и темељито се припремао за обрачун с њом. Његове јединице (Качерска бригада) из рејона села Живковаца, Јеловика и Широковца, и Лазаревачка из рејона села Бистрице, Рудоваца и Пркосаве, 15. маја су се припремиле за напад. Око 2. шумадијске бригаде прикупљале су се и друге четничке бригаде. У Великој Иванчи, Раниловићу и Стојнику (орашачком) налазила се од 10. до 16. маја 3. бригада корпуса КГГ, а у рејону Венчани—Раниловић 4. бригада тог корпуса. Пре тога, у поноћ 12/13. маја, у Даросаву су заједно упале 2. и 3. бригада корпуса КГГ и Лазаревачка бригада Рудничког корпуса. Испред њих се 13. маја, према њиховим извештајима, без борбе повукло „35 комуниста“. Увече су се четничке бригаде повукле из Даросаве у полазне рејоне.

Практично, 15. маја увече, 2. шумадијска бригада била је опкољена од корпуса КГГ и Рудничког корпуса, а просторе између њих брзо су могли затворити ерески одреди СДС из Белановице, Лазаревца и Аранђеловца.

После формирања, 2. шумадијска бригада је заново кренула у Даросаву. Око пола ноћи кренула је из села и 11. маја осванула на Букуљи. Када су приметили да их прате четници, наставили су покрет и увече стигли у Брајковац. Осванула је 13. маја у Трбушници где је и преданила. Увече су у Бистричкој школи дали приредбу у част формирања бригаде, а сутрадан, 14. маја, поново преданили у Трбушници. После подне су држали збор у Брајковцу и дали приредбу. Ујутру, 15. маја, бригада је осванула у Прогореоцима и преданила у селу.

Груписање четника је на време откривено. Делегат Цокрајинског комитета Србије Душан Петровић Шане одржао је 15. маја после подне ва ДГресеки између Даросаве и Прогорелаца, састанак са штабовима 2. шумадијске бригаде и 1. шумадијског одреда.²⁵³ Упознао их је са ситуацијом и саопштио да се четници прикупљају око бригаде и одреда у Великој Иванчи, Венчанима, Рудовцима, Бистрици, Живковцима и Јеловику, да је рејон у коме се крећу бригаде и одреди, рачунајући и непријатеља у Аранђеловцу, са свих страна опкољен и угрожен. Стање у еуседним срезовима оцењено је овако: у качерском је ситуација нејасна, у ваљевском, таковском и грузанском налазе се јаке четничке снаге, а везе са политичким радницима несигурне. Упућивање тек формиране бригаде у неки од тих рејона било је врло опасно. Као најповољнији рејони за даља дејства бригаде оцењени су Коемај и Подунавље. Рачунало се ту на

²⁵³ Састанку су присуствовали: Радован Грујић, члан Окружног комитета Крагујевца, Бора Дреновац, Илија Јовановић Лала, Иван Стефановић Срба, Душан Репач (Шера Књијар), Душан Павловић Бора, Станимир Пауновић Уча и Бранко Ковачевић (Жика Морнар).

мањи притисак непријатеља и веће могућности да се бригада попуни новим борцима и онабде муницијом.

На састанку је закључено да се бригада и одреди ноћу 15/16. маја по сваку цену пробију из окружења кроз међупросторе у четничком распореду, по могућности без борбе.

Бригади је одређено да се пробије правцем: Даросава—Главица—тронежа Мисача, Велика Иванча и Раниловић, где ће се одморити и 16. маја увече избити на Парцански вис (триг. 408), где ће успоставити везу са Окружним комитетом Младеновца и неколико наредних дана дојствовати у његовом округу. Од штаба бригаде се тражило да у прво време више маневрише и избегава веће окршаје са непријатељем, док се бригада не прекали и припреми за борбу.

Првом шумадијском одреду је наређено да се у току ноћи преко Брајковца пробије у Колубару и тамо настави самостална дејства.

Најсвежија обавештења о непријатељу требало је да пошаље Душан Петровић по куриру, који ће код цркве у Даросави сачекати штаб бригаде и предати му.

Пробијање бригаде и одреда у супротним правцима значило је не само избегавање опкољавања и борбе у окружењу него и њихово избјање на шири маневарски простор, што би довело и до развлачења непријатљивих снага. Рејон Космаја пружао је бригади вишеструке погодности: највеће могућности за мобилизацију нових бораца; за поуну муницијом у којој је оскудевала; ослонац на Космајски одред, мрежу политичких радника и народ, који је био врло активан у борби против непријатеља; земљиште погодно за борбена дејства а борци су га добро познавали.

Пре него што се растао са командантом и политичким комесаром бригаде Душан Петровић Шане им је рекао да узму што више хране и што пре крену са бригадом. У извештају Душана Петровића упућеном Покрајинском комитету Србије 20. јуна 1944. о свему томе је речено ово:

„Одмах по формирању бригаде, или управо док смо били за послени око њеног формирања, кретали смо се планинским венцима који предвајају Качер од Шумадије. Ту смо се осећали најбезбедније, а то нам је било и потребно ради организационог сређивања у самој бригади. То читаво време и ја сам се кретао са бригадом ради постављања партијске организације.

После 5—6 дана почела су да нам стижу обавештења да се четници са свих страна привлаче терену, где смо се ми кретали последњих дана.

Јасно нам је било да њихово привлачење има за циљ да нас опколе и нападну. Одмах увече уочи самог напада, који се десио сутрадан рано изјутра, одржим састанак са штабом бригаде (то је било у селу Прогореоцу), констатујемо следеће, и донесемо на основу тога овакву одлуку:

прво, утврдимо следеће: да је непријатељ концентрисао своје снаге у Буковику, Даросави, Венчанима, Рудовцима и Крушевцима.

Дпље, били смо обавештени да ће непријатељ у току ноћи да пребаци део снага више Прогореоца, на Вагански вис. На основу такве констатације ми доносимо овакво решење:

Да је неопходно потребно да се још у току ноћи извучемо из тог обруча и одмарицујемо даље. Било је два предлога за правац извлачења: Качер и Космај. Одлучили смо да бригада крене у правцу Космаја, јер са Качером нисмо били начисто какве снаге тамо постоје.

Даље, одлучили смо још и ово: у случају да и тамо бригада наиђе на какво опкољавање, да употребе тактику јуриша, изврши продор и продужи даље.

Ето, такве смо одлуке донели. Ја сам те ноћи напустио бригаду и отишао на терен.

Шта је даље урадило руководство бригаде?

Они су се задржали на вечери у Прогореоцима и одатле се пребацили до Даросаве (3 км од Прогорелаца) и ту се „законспирирали“ у једном забрану, далеко од сваког положаја, у намери да ту предају .. ,²⁵⁴

После састанка на Пресеки, штаб 2. шумадијске бригаде вратио је бригаду у засеок Поповиће, Јовановиће и Гајиће, где су борци, распоређени по домаћинствима, остали на вечери до 23 часа. После су се батаљони окупили код сеоског гробља и бригада се пребацила до цркве у Даросави, где је стигла Дана Миловановић и пренела штабу бригаде најсвежија обавештења о непријатељу.²⁵⁵ После тога бригада је кренула али се још два пута зауставила и чекала, први пут у Даросави да смести групу рањеника, а други пут је дуго стајала из неутврђених разлога. На сваком застанку борци су дрмали поред пута.

Око 3 часа бригада је стигла у Бочинац (испод Главице, к. 344). Ту су командант и политички комесар бригаде наредили штабовима батаљона да „законспиришу“ јединице у једном шумарку, поставе обезбеђење и одмарају, а борцима да саопште да је забрањено пушење, гласан разговор и ложење ватре, јер се около налазе четници.

Тако није извршена одлука донета на састанку са делегатом Покрајинског комитета Србије. Бригада у току ноћи није стигла у одређени рејон нити је изашла из четничког окружења. Уз то, место где се заноћило није ни по чему одговарало за предањивање, нити, у случају потребе, за прихватање и вођење борбе. Шумица је била у једној удолини, коју су са севера и истока надвисивале Главица, Медведњак и Камал, а око ње су биле ливаде и чист простор. Непосредно иза шумице налазили су се потоци Златовац и Пештан.

²⁵⁴ Архив за раднички покрет Југославије, Србија П/184.

²⁵⁵ Последња обавештења о непријатељу од Душана Петровића штабу бригаде је пренела Даница Миловановић, члан среског руководства Лазареваца.

Уморне јединице, доведене по мраку на непознат терен, нису ее добро распоредиле, нису поселе доминантне положаје, већ ивици шуме, и то уз доста слабо обезбеђење: стражаре на ивици шуме и две заседе, од по 3—4 борца, постављене непосредно испред шумице. Неке старешине су упозориле команданта и политичког комесара бригаде да је место преноћишта неповољно и обезбеђење слабо, али су они остали при својој одлуци. Одлука није промењена ни када је командир чете Света Андрић донео обавештење (од домаћина куће, иначе сарадника НОП-а) да „свуда око има четника као пљеве”.

Те ноћи се 1. шумадијски одред, са двојцом политичких радника из колубарског среза, без борбе пробио преко Трбушнице и засеока Павловца, изашао из четничког окружења и преноћио код Плећевића колиба.

Из Даросаве је 15. маја увече пребачена у Буковик (у заселак Швабинац) болница са око 18 рањеника и болесника, где је преноћила и сутрадан преданила у једној шуми. Непријатељ је ноћу 15/16. маја затворио обруч око Даросаве и Прогореоваца. У њиховом окружењу наша се и 2. шумадијска бригада. С југа, из Широковца, Живковаца и Јеловика, кренула је око поноћи на Ваган и Трбушничко гробље Качерска четничка бригада са запада, из Бистрице, Рудоваца и Пркосаве, Лазаревачка бригада, са севера, из Венчана и са Жутог Оглавка, 4. бригада корпуса КГГ, а са истока из Велике Иванче и Мисаче, 3. бригада (без 4. батаљона) корпуса КГГ, из Аранђеловца Немци, Бугари и срески одред СДС, а из Белановице и Лазаревца по Један срески одред СДС. На том простору налазила се и 2. бригада корпуса КГГ.

Бригаду су на преноћишту обезбеђивале две заседе постављене према Главици (у једној су била 4, а у другој 3 борца) и неколико стражара на ивици шуме.

Тек што је свануло, 16. маја, четници су са Главице кренули стрељачким стројем право на преноћиште бригаде (тачно су знали где је). Неки борци још нису били заспали и видели су их пре него што су заседе отвориле ватру на њих. После отварања ватре, која је узбунила бригаду, заседе су се брзо повукле. Ватром пробужене борце, нарочито двадесетак тек тридигттиу и без оружја, ухватила је паника. Изостало је и оно што у таквим ситуацијама једино може, 1. Зшко-толи 1Ф7 да реши ситуацију или бар обезбеди организовано вођење борбе: брза, јасна и енергична команда. Штаб бригаде није издао никакво наређење: штабови батаљона у то сигурно очекивали. Тих неколико првих тренутака неодлучно били су вероватно, судбоносни. Уместо организованог јуриша ради пробоја ка Космају, превладали су збуњеност и несналажење. Прво се покренуо 1. батаљон и поред ноћишта 2. батаљона изашао из шумице. Повлачио се преко чистине, доста неорганизовано, а кад су га четници засули ватром, СЈурио се у корито потока Пештан. Са 1. батаљоном су се повукли командант и политички комесар бригаде.

Другачије је било са 27 батаљоном. Чим се пробудио и схватио ситуацију, командант је наредио батаљону да остане где јесте,

а четама да отворе ватру по четничком десном боку. Батаљон је успео да заустави четнички јуриш, одбаци четнике ка Медведњаку и тако омогући извлачење 1. батаљону. Тек кад је од Пркосаве и Рудоваца кренула у напад цела Лазаревачка четничка бригада, он се повукао за 1. батаљоном и био му је заштитница до Крушевичког виса. Гонећи га, четници су до потока Пештана заробили неколико бораца (бивших црвеноармејаца), који су се иначе, због обољења ногу тешко кретали. Од потока Пештан четнички притисак је пустио.

Заменик-Команданта бригаде, са групом бораца, пробио се кроз непосредне просторе у Рудовачки забран и тамо остао до мрака. Том приликом је јрањен.

КачерскЗГ четничка бригада, која је од 1 сат после поноћи претреала села Живковце, Широковац и Гараше, 16. маја избила је на Ваган, у 6 часова када је Лазаревачка четничка бригада напала 2. шумадијску бригаду. Кад је 2. шумадијска почела да се повлачи ка Крушевичком вису, командант Рудничког корпуса наредио је Качерској бригади да поседне положај Костин гроб—Крушевички вис—Ваган и затвори јој правац повлачења.

После преласка преко потока Пештана, 1. батаљон се даље кретао у две колоне: 1. и 2. чета правцем Трбушница—Брајковац, а 3. чета је упућена да поседне Крушевички вис и са њега обезбеђује повлачење осталих јединица. На вису тада још није било четника. Прве две чете су се пробиле до Брајковца, а када је 3. пошла Крушевичком вису на око 100 м четници су је засули јаком ватром и приморали је да се повуче, стигавши на вис пре ње. Већина бораца је пошла за првом колоном и црошла. Неки су одсечени. Они су се, појединачно или у мањим групама, посакривали у том рејону. Неки су заробљени.

Одмах после проласка 1. и 2. чете 1. батаљона преко Разбојшца, четници су тај положај посели јачим снагама и тако затворили пут 2. батаљону. Нажалост штаб бригаде није ништа предузео да му олакша пробијање. Батаљон је подишао четничким положајима и око 11 часова јуришем се пробио и продужио ка Брајковцу, за 1. батаљоном.

Тако се 2. шумадијска бригада ипак и ако разбијена на 2 батаљона и више група са главнином пробила из обруча.

Кад је у свануће 16. маја почела борба, штаб 1. шумадијског одреда и политички радници који су се затекли с њим нису знали о чему се ради, јер су рачунали с тим да се 2. шумадијска бригада пробила на Космај, како је договорено. Чак су претпостављали да се то туку* између себе четници и СДС. Тек кад се 1. батаљон пробио из четничког обруча, сазнали су истану. Радована Грујића и Даницу Миловановић, који су последњи испратили бригаду претходне вечери код даросавске цркве, напад је затенао у Прогореоцима, у засеоку Арсенијевићима. И они су веровали да је бригада већ на Космају, те нису знали ко води борбу. То су сазнали тек око 11 часова. Душан Петровић Шане, који је дан провео у Даросави, сазнао је шта се догодило тек увече.

НОВА ЧЕТНИЧКА ЗВЕРСТВА

Четници су, гонећи батаљоне 2. шумадијске бригаде поубијали све рањене и изнемогле борце које су сустигли. Од борап^ који су изгубили везу и остали у четничком обручу, спасли су се само они који су успели да се сак^рију у шуме, шипражје, на дрвеће и сл. Међу њима је највише било нових бораца од којих је велики број био без оружја. Преживели еу се касније вратили у бригаду или својим кућама.

У Даросави и Прогореоцима, селима која су држали у обручу, четници су организовали прашу_хајку иа људе. Неколико дана су у стрељачким стројевима детаљно претресали: куће, шуме, јаруге и друга места у којима су претпостављали да би могли наћи скривене борце или политичке раднике. Највише су открили рањеника и болесника. Њих су убијали на лицу места. Многи од њих су се храбро борили до смрти.²³⁶

Милош Минић Ница, пушкомитраљецац и командир вода 3. чете 1. батаљона, који није успео да се пробије кроз четнички обруч на Крушевичком вису, када је пала ноћ окупио је још 5 бораца и са њима прошао кроз Рудовце и Прогореоце, где им се придружило још 12 бораца Космајског батаљона. На Осретку, у Даросави, нашли су Илију Јовановића ЈГалу, који је од њих формирао вод и под командом Петра Ивановића, упутио га у (Ранилску шум^ Тамо су их сутрадан 17. маја, напали четници. Под борбом су се повукли на Жути Оглавак, где је вод у жестокој борби разбијен. Погинуло је 7 бораца, заробљено 5, а рањен један. Поред рањеног Радоја Ризнића из окружења су се пробали још тројица, од којих су два успела да се после неколико дана врате у батаљон.

Ипак, у таквом четничком обручу политички радници су наставили да се боре. Део оних који су се прикрили у земуницама Даросаве и Прогорелаца, преко којих је у току дана прошло и по неколико четничких стројева, и неколицина који су се у Даросаву пробали споља, кроз четнички обруч, дошли су у заселак Врањевац на састанак са Душаном Петровићем Шанетом. Ту су политички радници поднели извештаје. Тек тада је свима постало јасно да је бригада разбијена. Тада, 16. маја увече, политички радници су добили задатке да повежу разбијене јединице, групе и појединце. Како веза из бригаде није дошла, око пола ноћи упућена су у Буковик три политичка радника, да се преко тамошњих сарадника повежу са јединицама бригаде, а такав задатак су добили и политички радници упућени у друга села. Нови састанак је заказан за наредну ноћ на истом месту.

Душан Петровић Шане је још 15. маја увече наредио санитарском референту бригаде Жарку Бесари да болницу са 18 рањеника пребаци из Даросаве у Буковик (у заселак Швабинац), а полити-

²³⁶ Гроздану Јовановић, рођену Поповић опколили су четници у вајату њених родитеља у Прогореоцима. Борила се док је имала муниције и храбро погинула.

чком раднику Миодрагу Ризнићу да их збрине. Болница је 16. маја освојена у Швабинцу ~~метена~~ у рударске јаме, чији су отвори покривени грањем. Поред њих су у току дана "прошла 3 четничка стрељачка строја, али у јаме није завиривали. Болница се вратила у Даросаву ноћу 16/17. маја, у време састанка политичких радника, али како је село било пуно четника исте ноћи је враћена у Швабинац.²⁵⁷ Неколико дана каоније болница се вратила у Даросаву, у којој су четници још терорисали народ. Сарадници НОП-а су знали да су рањеници у селу, па су поручили Жарку Бесари да им за храну не долази у куће, већ да ће је они остављати на сеоском гробљу.

Четници су 16. маја у Прогореоцима и Даросави хапсили сараднике НОП-а, људе, жене и децу, и спроводили у логор у Горњој Шаторњи. Из кућа су опљачкали све што је вредело: новац, одећу, обућу, храну, ракију и друго, а отерали стоку.

У Даросави су четници заклали 5 људи, међу којима и сеоског евштеника Александра Марковића. У затворима су почела саслушања, претње, туче, мучења и силовања.

Заказани састанак политичких радника одржан је 17/18. маја. У Буковику није успостављена веза са јединицама бригаде, већ само са политичким радницима орашачког среза. На Букуљи је примећена 1. чета 1. батаљона, али када је требало са њом да се успостави веза, наишли су четници и раздвојили их. Два политичка радника и даље су тражила везу са јединицама. Поднели су извештаје и остали политички радници. За вод који је био формиран од прикупљених бораца и упућен ка Венчанима речено је да је разбијен 17. маја око 9 часова. У свануће 18. маја политички радници су отишли на задатке, пошто су се претходно договорили да се наредне ноћи поново састану на истом месту.

Тог истог јутра, нешто каеније, четници су стрељачким стројем кренули да претресају Даросаву. Завиривали су у сваки жбун, зграду, увалу. Када су ушли у шуму група политичких радника је сишла у земуницу Окружног комитета. Испред земунице била је стрма обала, а изнад ње равна са које се вертикално спуштало у њу. Улаз су штитиле гране великог трновитог глога, чије је стабло било причвршћено у самој земуници. Четници су заузели недалеко одавде. Један је винноу: „стојте, ево земунице!" Кад нико није реаговао продужили су даље, клизали се, падали и псовали мајку комунистима, због којих се „толико муче". Неки четник се у једном тренутку ухватио за грану глога да се лакше извуче уз падину, а у земуници се чврсто држали стабло да се глог не помери. Четници су прошли, а земуница остала неоткривена.

Четници су ипак отирили једну земуницу. Политички радник Милорад Грујић Гашшр-који на време није нашао сигуран заклон

²⁵⁷ ту се од болнице одвојила Нада Стојић, супруга борца Илије Стојића и са два црвеноармејца кренула ка Дрењаку. Наишли су на четнике. Нада је извршила самоубиство, а црвеноармејци су заробљени. Са Швабинца су отишли кући, у Гајеве, 2 борца, који су се неколико дана касније прикључили 1. батаљону.

склонио се пред четницима, који су наилазили, у земуницу Радоја и Катарине Несторовић у којој је била и Милица Радојичић. Све су то били сарадници НОП-а које су четници тражили.

Можда Радојеву земуницу четници не би открили да није било његовог верног пса, који је бежао пред четницима и лајао на њих. Кад је дошао пред земуницу стао је, наставио да лаје, али даље није хтео да бежи. То је привукло најњу четника, и тако су их открили. У безизлазној ситуацији Мидорад Грујић је извршио самоубиство; Радоје Несторовић је активирао ручну бомбу, од које је погинуо, а обе жене су тешко рањене. Четници су рањене жене изнели из земунице с намером да их саслушају, али када су видели да је то немогуће, убили су их.

У Рудовце су четници дотерали девет заробљеника бораца 2. шумадијске бригаде (2 Италијана, 5 Руса и 5 бораца из Шумадије и Београда). Свима су, појединачно, руке биле везане, а сви заједно везани су једним конопцем. Чекала их је језива смрт. На гробљу у Рудовцима четници су сазвали збор сељака Рудоваца из околних села и пред њих дотерали повезане партизане. Један четнички официр, пошто је окупљенима рекао да оу то комунисти и бандити осуђени на смрт, уз претњу да ће тако проћи сви они који помажу „комунисте и бандите“, на крају је затражио (међу четницима) добровољце да изврше тај гнусни злочин, јавно, пред уплашеним сељацима.²⁵⁸

²⁵⁸ Јавно се одмах један активни четник. Скинуо је блузу и капу, за-
9 сукао рукаве кошуље. Двојица других четника одрешили су првог заробљеника са заједничког конопца и довели на место за клање. Био је то Рус и није много разумео од онога шта се говорило и спремао. Свукли су му одећу, до гаћа, поново га везали и присиљили да седне на земљу. Кољач му је с камом пришао с леђа, ухватио га за косу, повукао му главу унатраг и камом пререзао гркљан. Тело жртве се неколико пута тргло и смирило. Поступак са другим такође Русом, био је исти. Трећа и четврта жртва били су Италијани. Многи су молили четнике да их не кољу, отимали се. И пети заробљеник је заклан одмах. Тек на шестом, био је то један младић, кољач је почео још језивију игру. Прилазио му је и замахвао камом па када се жртва тргне само је убоде, удаљи се и почне игру из почетка. Тако дрестрк минута. Сав избоден младић је крварио. крају му је кољач пришао и лагано га клао, клао... Седма у реду за клање била је Јелисавета Агатоновић Вера, ученица из Београда, члан СКОЈ-а од 1941, борац 1. шумадијског одреда, од половине априла 1943. Један четник, који ју је посматрао рекао је „види како ова све хладно посматра а сад је на њу ред“, и упитао је: „Да ниси ти из Младеновца?“. „Не, нисам ја сам из Београда“. Тада је кољач, после 6 закланих, са крвавом камом у руци и сав попрскан крвљу хладно рекао: „За данас сам их доста заклао“.

Тако је клање изненада престало. Сељаци су окретали главе да не гледају ту језиву смрт. Жене су плакале. Али четници су стајали около и нико није смео да се помакне. Када је клање престало народ се брзо удаљио. Поклани су остали на ледини. Три преживела, четници су са пушкама а нига готове! отерали у Даросаву и затворили. (После неколико дана Вера Агатоновић, је уз помоћ сељака из Рајковца, побегла из ц^рвншм* Дошла је до села испод Букуље и покушала да успостави везу, али је терор четника био такав да јој нико није веровао. Зато се вратила у Београд. Одатле се пребацила у обновљени Посавско-тамнавски одред и са његовим 1. батаљоном прешла у* Шумадију 24/25. априла и поново стигла у 2. шумадијску бригаду).

Увече 18. маја поново су се састали политички радници. Веза са штабом бригаде није била успостављена. Поново су кренули да обиђу све рејоне и сараднике док се не успостави веза. Следећи састанак је заказан после неколико дана у Орашцу.

Ту, у Орашцу, 23. маја успостављена је веза са 2. батаљоном 2. шумадијске бригаде и 1. шумадијским одредом. Из Орашца су се батаљон и одред пребацили на планину Венчац. У Врбици су разбили један четнички батаљон. Политички радници колубарског среза одатле су отишли на свој терен.

УЗРОЦИ И ПОСЛЕДИЦЕ ПОРАЗА БРИГАДЕ

Окружни комитет Крагујевца пише 31. маја 1944. Окружном комитету Младеновца:

„Свакако сте чули од другова који су тамо стигли о случају са нашоом бригадом. Непријатељ нам је овог пута задао добар ударац. Резултат те борбе још ми није познат, јер нисам ухватио везу са свим групама. А велики део бораца пребацио се на ваш терен тако да још и мање има могућности да проверим тачно стање о ствари. Главни је да је непријатељ успео да разбије бригаду, а губици могу да се цене на нашој страни од 20—30 бораца. Тако отприлике . . .”²⁵⁹

Исти комитет је упутио 20. јуна 1944. два извештаја Покрајинском комитету Орбије. У првом га кратко обавештава:

„Наша бригада, 8 дана после формирања, доживела је приличан ударац од концентрисаних четничких банди које су се тих дана нагло вратиле са фронта. Том приликом побијено је и похватано 15—30 бораца, махом новопримљених . . .”²⁶⁰

Други извештај је потпунији:

„Непријатељ их је рано изјутра приметио и напао. Том приликом они су учинили још већу грешку у односу на прву. Наиме, место да изврше јуриш на непријатеља, на правцу одакле их је напао (са те стране непријатељ их је напао са 100 војника), разбију га и продуже даље, командант издаје наређење за повлачење у правцу Крушевице, где је био обавештен да су те висове запоселе много веће непријатељске снаге.

Наравно, тада је дошло до онога до чега је морало доћи. Непријатељ је јурио за њима, други су их сачекали и тако је дошло до великих губитака.

Даље, мада је командант бригаде био много пре обавештен о доласку непријатеља, он није издао никакво наређење командан-

²⁵⁹ Архив Србије, ОК Мл.-629.

²⁶⁰ Архив, за раднички покрет Југославије, Србија Н/183.

тима батаљона, тако је једнога од команданата батаљона пробудила пуцњава непријатеља, који се налазио у непосредној близини . . ."⁶¹

Окружни комитет Крагујевца дао је процену губитака 2. шумадијске бригаде у Даросави, 16. маја, пре него што је примио податке од штаба бригаде или батаљона. А ти губици били су много већи, иако се њихов број, изворно, не наводи ни у једном документу. У ствари, од напада на 2. шумадијску бригаду, 16. маја ујутру, до 25. јуна, када је бригада реорганизована, из њеног строја је убијено, рањено, заробљено или се вратило кућама, у Београд и села Шумадије око 90 бораца.²⁶²

Четнички извештаји су вишеструко непоуздани. Писани су разметљиво, а у њима су као погинули „комунисти и партизани“ приказани и сви побијени сељаци, жртве њиховог насиља. Са наведеним, и још неким оградама, ево дела извештаја команданта Рудничког корпуса, од 24. маја 1944, упућеног Дражи Михаиловићу, који се односи на ту борбу:

„По Вашем наређењу за акцију против комуниста на простору Космај—Рудник преузео сам одмах са корпусом да пратим 2. шумадијску комунистичку бригаду... Имајући тачне податке да се она увек после „излета“ враћа у своју базу, Даросаву или Прогореоце, чекао сам баи тај моменат. 16. ов. мес. затекли смо је комплет, у јачини 210 људи у Даросави.

Опколивши је са свих страна, после краће борбе, убили смо 40, а заробили њих 20. Заробљен је командант бригаде „Лала“ (заробљен је борац Драгослав Живановић из Прогорелаца, кога су такође звали Лала, а не Илија Јовановић Лала, командант Привремене шумадијске бригаде — И. Ђ), убијен политички комесар бригаде, један командант батаљона и неколико командира чете. (Ни један од наведених руководилаца није погинуо у тој борби — И. Ђ).

У гоњењу остатака, у току 17. овог месеца, заробили смо 25. У Даросави пронашли смо комунисте скривене у 4 земунице у једном потоку и побили их унутра бомбама, јер нису хтели да се предају. (Корпус КГГ открио је само 1 земуницу и у њој су извршили самоубиство 1 борац и 3 сарадника НОП-а — И. Ђ).

Јединице Гарде су ми добро садејствовале и то чине и даље.

Од заробљеника комуниста изнудио сам тачне податке о њиховом стању, раду и др., а и имајући тачне податке о осталим стварима извештавам Вас да комунисти у западној Србији имају три бригаде: 1. шумадијска јачине 120 људи налази се у подунавском срезу, 2. шумадијска оперисала је углавном у космајском и орашачком срезу, јачине 210 људи, 3. шумадијска бригада јачине 10—15 људи крије се у срезу таковском.. .

²⁶¹ Исто 184.

²⁶² Централна Србија у НОБ стр. 601. Према сећању Милорада Прокића, тада командира чете, Радмиле Вујачић, заменика политичког комесара батаљона, и Милутина Ранковића, командира чете, од 16. маја до 25. јуна 1944. из бригада је укупно избачено из строја 93 бораца.

*Од 9 совјетских војника, колико су их имали у бригади убили смо осморицу. Побегли су после бомбардовања Београда, са разних места, где су радили као ратни заробљеници, у комунистичке јединице . . .*²⁶³

У извештају Одељења за државну заштиту Недићевог Министарства унутрашњих послова, од 17. маја 1944, о ситуацији у Србији поред осталог пише:

*„16. о.м. одред СДС из Белановице водио је борбу са једном бандом од 400 комуниста, већином Италијана и Руса, на простору Ваган—Крушевица—Даросава. Одреду СДС притекао је у помоћ један одред четника. Борба је вођена од 6 до 12 часова. На страни СДС није било губитака. На месту борбе нађен је 21 комунистички леи. Комунисти који су заробљени стрељани су од стране четника. Остали комунисти пошто су разбијени повукли су се“.*²⁶⁴

Командант Качерске четничке бригаде известио је свог команданта корпуса 16. маја 1944. да је његова бригада убила 17 комуниста, а 6 заробила (истог дана у наредби о похвали оних који су се истакли у борби каже се да је убијен 21 комуниста) и запленила 13 пушака.²⁶⁵ Командант 3. бригаде корпуса КГГ извештава 18. маја 1944. да је ноћу 16/17. маја у Даросави и Црогореоцима убијено 50 партизана и 21 заробљен, а 17. маја су убијена 2 партизана и „1 женска се сама убила, а 9 је ухваћено, од којих 2 Руса, 1 Италијан и 1 из еела Ковачевца“.²⁶⁶

У изворним документима нема података о четничким губицима. Према изјавама очевидаца четници су после борбе у Даросави превезли само у Тополу неколико погинулих и око 30 рањених.

До разбијања бригаде и тако великих губитака дошло је брзо, изненадно, ни недељу дана после њеног формирања. Дугом и мукотрпном раду на њеном стварању задат је најтежи ударац, и то у селу где је формирана и у чијој се околини све време кретала. Тешке последице претрпели су и сељаци Даросаве и Прогорелаца, два јака упоришта НОП-а. Разбијање бригаде у тренутку када је народноослободилачки покрет у Шумадији почео нагло да се развија, врло је штетно деловао и на његов развој.

После пораза, праћеног великим губицима, до којег према уобичајеним мерилима није морало доћи, ма колика била варљива ратна срећа траже му се узроци. И кривац, или кривци, и испитује његова или њихова одговорност. Учињено је то и овом приликом.

Бригада је, објективно, тек била започела свој борбени пут, налазила се у процесу формирања. Састављена од старих и прекаљених бораца и око 80 нових и неискусних, са старешинским кадром

»» Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 22/2.

²⁶⁴ Зборник, том I, књ. 21, док. бр. 105.

²⁶⁵ Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 35

²⁶⁶ Архив ВИИ, ЧА, К-28, рег. бр. 49/2.

осведочене личне храбрости, имала је све услове да брзо постане снажна јединица, велике ударне моћи. Није старешински кадар био ни без искуства у командовању (већина њих је ту школу учила у одредима, али и у Привременој ш^умадијској бригади), иако оно — претежно заонивано и стицано на релативно дефанзивном начину вођења борбе у Шумадији, извођењу мањих акција и на командовању мањим јединицама — можда није било довољно да се за кратко време унесе изразитији офанзиван дух у бригаду. Када се слабостима у командовању додају недовољно развијена обавештајна служба, потцењивање извиђања, осигурања и обезбеђења, недовољна будност и одговорност за извршење примљених наређења, онда је очигледно да командни кадар није био припремљен да руководи оперативном јединицом — бригадом — другачије него што је то чинио са одредима. Чињеница је да су оба батаљона, и док су се заједно кретала чекајући формирање бригаде, и после тога, као бригада, мање-више дејствовали и поступали у свему као и раније у одреду. Тај процес прерастања бригаде у јединицу нових квалитета вероватно би текао брзо да није црекинут борбом у Даросави, 16. маја, на најгори могући начин.

Пред ту борбу штаб бригаде је направио више крупних неопростивих грешака. Пре свега, није извршио наређење да се ноћу 15/16. маја пробије на Космај. Остао је у Даросави коју је морао по сваку цену да напусти што цре. Затим је погрешно у избору места за одмор и преноћиште, потценио непријатеља, заправо податке које је добио о њему, и препустио му иницијативу. Дозволио је непријатељу да изненади бригаду, сразмерно слабо обезбеђену, са две заседе недовољно далеко истурене да би се бригада могла припремити за борбу ако наиђе непријатељ. Ипак, најтеже и најгоре од свега учинио је штаб бригаде у тренутку када је почела борба. Заправо — није учинио ништа. Испустио је јединице из руку и предао се стихијном повлачењу. А било је довољно што је показао и пример 2. батаљона, да се са само неколико енергичних потеза, јасних и одлучних наређења, батаљони поведу на јуриш у било ком правцу и да прођу. Јер не треба сметнути с ума да је 2. шумадијска бригада била и бројно јача од било које четничке бригаде, која јој се могла наћи на путу, а по борбености је била далеко изнад њих. Уместо тога, штаб је дозволио да већи део бригаде захвати паника и да се у нeredу извлачи остављајући при томе појединце, групе и јединице да се сналазе како могу и знају.

Штабови батаљона су се боље снашли, бар су покушали да командују, у чему је штаб 2. батаљона више успео.

Ипак, гледано у целини командовање је подбацило, а то је одлучило о паразу бригаде у овој борби. Оно сноси и највећу одговорност за настале последице.

Појединачно, и у мањим јединицама, борци и старешине су показали висок морал, велику одговорност, борбеност и храброст. Многи су се пробали кроз непријатељев распоред и упорно тражили своје јединице. Имајући у виду околности у којима се бригада нашао непријатељ је заробио врло мало њених бораца, и то углавном

рањене, болесне и изнемогле. Предао се није ниједан. Издао није нико никога.

Сељаци Даросаве и Прогорелаца поделили су судбину бригаде и понели се као и њени борци. Држали су се храбро и достојанствено подносили ударце ГИ за време борбе и после ње склањали су борце пред непријатељем, скривали и лечили рањенике и успостављали везе. Четници су хапсили, претили, тукли, пљачкали, клали и одводили у логор, али су они до краја остали уз своју бригаду. Нико није ништа издао, а сви су много знали.

О појединачној одговорности "за пораз бригаде Окружни комитет Крагујевца писао је 31. маја Окружном комитету Младеновца:

„Главну кривицу за разбијање бригаде носе другови (Срба и Пера) из штаба ГИ где. Први дана када сам се ја одвојио од бригаде — пише Душан Петровић Шане — И. Ђ) они су направили једну неопростиву небудност која је довела до овога . . .”²⁶⁷

Тај комитет је 20. јуна послао два извештаја Покрајинском комитету Србије. У дрвом пише:

„За тако велики губитак, и за губитак уопште, у тој борби кривицу сноси друг Срба, командант бригаде, досадашњи командант Космајског одреда, и друг Пера, политички комесар бригаде, досадашњи командант шумадијског батаљона.

Ових дана сам приступио сређивању јединице. Ову двојицу (Србу и Перу) принуђен сам да ставим под партијску истрагу. Вама шаљем извештај 'поводом тога и очекујем од вас дефинитивну одлуку . . .”²⁶⁸

У време писања тог извештаја Окружни комитет Крагујевца увелико је водио истрагу о узроцима пораза бригаде и степену личне одговорности појединаца.

Према изјави заменика команданта, штаб бригаде је добио обавештење да су се четници пребацили из Гараша у Раниловић, па је одлучио да се бригада, уместо преко Велике Иванче, пробија у Космај преко Пркосаве. Он тврди да је предлагао команданту и политичком комесару бригаде да се настави покрет, а кад то нису усвојили предложио је да са једним батаљоном поседне Златовац и да се заседе истуре даље напред. Њега је пробудила ватра непријатеља из непосредне близине, када се 1. батаљон већ повлачио. Он се одвојио од бригаде и са 2 борца пробио у супротном правцу, па је том приликом рањен.

Чланови штабова батаљона и командири чета били су јединствени у овим оценама: подаци о четничком распореду и намерама

²⁶⁷ Архив Србије, ОК Мл.-629.

²⁶⁸ Архив за историју радничког покрета Југославије, Србија П/183. Већ 11. јуна дали су изјаве: Бранко Ковачевић, заменик команданта из 1. батаљона .Тован Роган, Света Андрић, ТГпнан Миливојевић, Милутин Ранковић, Будимка Ђорђевић, из 2. батаљона Живомир Белошевац, Богдан Опачић и Милорад Прокић. (Архив Србије, ОК Ар.-439).

нису им били саопштени, такође ни правац покрета и задатак бригаде нису им дати. Место преноћишта бригаде било је неповољно. Такође сматрају да је у тренутку четничког напада требало прећи у противнапад, разбити четнике и пробити се према Космају. Штаб бригаде није доносио ни саопштавао одлуке, а ако је коју одлуку и донео, требало је да се бори за њено спровођење, што није чинио.

Јован Роган је изјавио да је предложио команданту бригаде да се преноћи на узвишенијој коси и да распоред обезбеђења буде другачији, што он није прихватио. Живомир Белошевац је рекао да је по доласку у рејон преноћишта пошао са батаљоном да поседне једну доминантну косу, али му је командант бригаде наредио да се са батаљоном повуче у дубину шумарка, иза 1. батаљона, а да на ивици шумице не поставља чак ни стражаре.⁶⁹

У другом извештају Окружног комитета Крагујевца, од 20. јуна, упућеном Покрајинском комитету Орбије, пише да су командант и политички комесар бригаде одговорни и за следеће:

„После разбијања бригаде командант и политички комесар оЗмаглили су са 30 бораца у Подунавље, где су се моментално осећали сизурнијим, оставивши све остало да други скупља и сређује...”⁷⁰

Врло је занимљиво још једно виђење узрока пораза бригаде у Даросави и то оно Окружног комитета Младеновца, изнето 19. јула 1944. у писму Окружном комитету Крагујевца. Он узрок разбијања бригаде види у томе што се кретала у уском простору и задржала дана у Даросави, Прогореоцима и селима око њих уместо да се брзо креће на широком маневајском простору и да често мења места боравка. Њено дуго задржавање на уском простору омогућило је четницима да се концентришу око ње, нападну је и разбију. Он даље пише:

„Пре свега бригада први пут сада долази на наш терен (сем онда када је била разбијена), а за сво време се кретала и борила на терену Шумадије (крагујевачког округа — И. Ђ). Исто тако најзад доживела је своје пуно разбијање и пораз, баш због ускости свога кретања и малог броја села и малог броја терена уопште, где је могла маневрисати.

То је основни узрок пораза који је бригада доживела: стално кретање у само малом броју села, мале могућности за маневрисање на том уском терену, а опет тежња да се баш тамо остане и буде.

Кроз то се мора посматрати и пораз у Даросави, који је бригада доживела, а ипак само кроз грешку у том моменту Србе и Пере. Читав дотадашњи рад и кретање бригаде водили су као да се створили могућности да непријатељ припреми солидну и ефикасну концентрацију и блокаду, а не само грешке Србе од тога дана.

⁶⁹ Архив Србије, ОК Ар-439.

⁷⁰ Архив за историју радничког покрета Југославије, Србија Н/184.

*Несумљиво је и то било од значаја, али одлучујуће је било баш
сто.лна пракса у томе . . .⁷¹*

Без сумње, комитет је уочио један од оних недостатака у руковођењу бригадом, који ја погодовао оном што се догодило, али ни у ком случају није био онај непосредни објективни узрок, који је довео до пораза. Било је таквих ситуација и раније, у далеко тежим околностима (за време 1. шумадијске бригаде, од пролећа до јесени 1943. године), међу далеко јачим непријатељевим снагама и у неповољнијем односу снага, па се тако нешто никада није догодило. Не би ни овде, сигурно, да је командовање било, не на висини, него само одлучно да поведе бригаду на један јуриш.

Према сећању учесника у овим догађајима, у недељу, 25. јуна 1944. године, приликом реорганизације 2. шумадијске бригаде, саопштено им је да су због разбијања 2. шумадијске бригаде 16. маја 1944. у Даросави кажњени партијским укором и смењени са дужности командант, политички комесар и заменик команданта бригаде.

ДАНИ ПОСЛЕ ПОРАЗА У ДАРОСАВИ

Разбијање тек формиране 2. шумадијске бригаде 16. маја 1944. године у Даросави, највећи је четнички успех у борби против НОП-а у Шумадији. Тај пораз бригаде неповољно је, али не задуго, утицао на развој борбе у Шумадији, но" ипак га није зауставио. Раздвојене јединице бригаде расуле су се по читавој Шумадији, али су наставиле да се боре. Углавном одвојено, деловале су више од месец дана, од 16. маја до 25. јуна 1944. године.

За четнички покрет је и поред тога војно-политичка ситуација повтајала све тежа: из њихових штабова повукле су се британске војне мисије, нова избегличка влада Краљевине Југославије коју је формирао Иван Шубашић, признала је НОП за јединог носиоца борбе против окупатора у земљи и са НКОЈ 16. јуна 1944. закључила Вишки споразум о међусобним односима (Вишки споразум); на западној граници Србије поново су се прикупљале, а у јужној Србији формирале нове дивизије НОВЈ; цртн^ч^и к-пманцант Македоније и јужне Србије, мајор Радослав Ђурић, прешао је на страну НОВЈ, јавно осудио Драз&у Михаиловића као издајника и позвао остале четнике да учине исто што и он.

У више депеша командантима и у изјавама за јавност, Дража Михаиловић је ипак упорно тврдио да Србију једино он контролише, да има подршку краља, краљевске владе и најистакнутијих војних и политичких представника Велике Британије и Америке. У ствари, он је у Србији учвршћивао сарадњу с Немцима и осталим квислинзима, а своје команданте све чешће упозоравао да ту сарадњу прикривају од народа.

⁷¹ Архив Србије, ОК Ар.-470.

Решен да се до краја бори уз Немце, Дража Михаиловић је 27. маја 1944. наредио „да се по указаној потреби за акцију против непријатеља (не пише којег — И. Ђ) формира IV група корпуса". У пет јуришних корпуса те групе било је укупно 14 бригада, свака са по 560 људи. У Шумадији је за ту групу до 8. јуна формиран 2. јуришни корпус, са три бригаде. Од 10. до 15. јуна, 2. јуришни корпус је пребачен на Златибор, а са њим и Рудничка бригада, која је ушла у Златиборски корпус, и Таковска бригада, која је ушла у 1- јуришни корпус. Све те јединице ушле су у састав IV групе јуришних корпуса.²⁷²

Главнина четничких снага Шумадије наставила је борбу против НОП-а на том терену, настојећи да по сваку цену одржи контролу над њим. У том циљу стално је појачавала надзор над селима кроз која су чешће пролазиле јединице 2. шумадијске бригаде. Командант Рудничког корпуса тражио је 20. маја од команданта корпуса КГГ да заједно наставе „чишћења започета 16. до 20. маја" и предложио да корпуси у граничним селима: Венчанима, Даросави, Прогореоцима, Трбушници, Брајковцу, Гарашима, Јеловику, Живковцима и Босути поставе сталне посаде и успоетаве њихову сигурну везу ради боље контроле над тим селима.²⁷³

Окружни комитет Крагујевца писао је Покрајинском комитету Орбије 20. јуна о етању у округу овако:

„Код нас је реакција последњих дана добила нарочито велике размере. Главне снаге реакције су четници. . . Претреси су систематски и свакодневни, а врше се у стрељачком строју који се протеже 5—6 км. Са њима у претресима учествују жандарми. . . По терену чине оно гито су и досада чинили: пљачкају, пале, кољу, батинају, итд. Најмања оптужба је довољна па да неко буде заклан. . .

У својој бази у Г. Шаторњи створили су неку врсту концентрационог логора, где масовно затварају људе, жене и децу из села за која мисле да су под нашим утицајем. Ту их задржавају неколико недеља, поједине закољу, а остале пуште под претњом да ће и они тако проћи, ако се не поправе. Ти концентрациони логори, како они кажу, треба да буду нека врста васпитног завода. . .

Реакција на овом терену прилично је јака. . . Ипак, она је данас много слабија. . . у односу на 41—42. годину и поред тога што су они бројно јачи. То произилази из ових разлога:

— прво, народ данас гледа много ведрije на сутрашњицу због повољног развоја догађаја код нас и у свету. Отуда нас народ штити и помаже, што у многоме отежава реакцији борбу против нас, а нама пружа услове и могућности да и поред жестоке реакције успешно радимо;

²⁷² Четврта група јуришних корпуса стављена је 15. јуна под команду Златиборског корпуса, а 29. јула пребачена у Топлицу, где је заједно са Немцима, Бугарима, СДК и СДС учествовала у борби против дивизија НОВГ. Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 44/1.

— друго, непријатељски редови су у приличној мери деморалисани и сваким даном све се више деморалишу. То долази отуда, прво, што су били страховито потучени од наше војске на фронту код Ужица, друго, што окупатор и даље врши притисак на њих да крену на Дрину, и, треће, промењени став емигрантске владе.

Код четничких одговорних људи осећа се нејединственост по многим важним питањима. Сваки командант бригаде има свој став. Једни говоре да су за Русију, а против Енглеске, други против Русије и Енглеске, за Америку, трећи су против свих савезника, итд.²⁷⁴

Од изласка из четничког обруча, 16. маја на Крушевичком вису, до 28. маја, оба батаљона 2. шумадијске бригаде дејствовала су одвојено, на подручју оба округа.

Штаб бригаде је 16. маја у 14 часова са две чете 1. батаљона стигао код циглане у Брајковцу и продужио ка Дудовици. Увече се вратио у Брајковац, где је забуном дошло до пушкарања са 1. шумадијским одредом. Потом се одред преко Рудоваца пробио ка Даросави, а 1. батаљон је ушао у заселак Палеж, где су га напали четници Лазаревачке бригаде. У краћој ноћној борби погинуо је један борац. Батаљон се пребацио у шуму поред потока Оњега и ту преноћио.

После пробоја четничког обруча, 2. батаљон је стигао до Калањеваца и Живковаца, а затим се пребацио у Липарску шуму и Брајковац, одакле је покушао да успостави везу са штабом бригаде и 1. батаљоном, јер су га сељаци обавестили да се код циглане налази већа група партизана. Тамо је упућен командир 2. чете, Милорад Прокић, са одељењем бораца. У међувремену су штаб бригаде и 1. батаљон напустили циглану. Прокић је са одељењем кренуо за њима и тако изгубио везу и са својим батаљоном.

Из Брајковца је 2. батаљон кренуо према Даросави и увече стигао у Рудовце. Ту је политички комесар батаљона Драгутин Павличић Душко са одељењем бораца изгубио везу са главнином. Сутрадан је изгубила везу и 1. чета, командир Богдан Опачић и политички комесар Драгомир Гаврић Кицош, којој се прикључио и Павличић са одељењем. Сви су се преко Посавине пребацили на Космај.

Штаб бригаде и 1. батаљон су 17. маја осванули на Дебелом брду, источно од Трбушнице. Према извештају штаба бригаде, он је 17. и 18. маја упућивао курира на заказану везу с Окружним комитетом Крагујевца, али ниједна веза није успостављена.²⁷⁵

Из Колубаре је 1. шумадијски одред кренуо преко Брајковца према Букуљи. У Рудовцима је наишао на четничку заседу и растерао је. Преко Букуље је 21. маја стигао у Врбицу, где је ухватио везу са 2. батаљоном бригаде, политичким радницима и Илијом Јовановићем Лалом, који је дошао у Врбицу да помогне око успостављања везе са јединицама бригаде.

²⁷⁴ Архив за историју радничког покрета Југославије, Србија Н/183.
²⁷⁵ Архив Србије, ОК Ар -418.

У тек формираној 2. шумадијској бригади чете су биле најхомогеније јединице. У 1. батаљону две чете Космајаца а у 2. батаљону две чете Шумадинаца. Једна чета Шумадинаца (3) из 1. батаљона разбијена је испод Крушевичког виси, а једна чета Космајаца (1) из 2. батаљона изгубила је везу у Рудовцима и самостално се пробила на Космај. Батаљони су наставили дејства са по две чете. У насталој тешкој ситуацији јединице су се пребацивале на „свој терен“ где су боље познавале људе и земљиште и осећале се сигурнијим.

У току ноћи 16/17. маја, 2. батаљон (без 1. чете) пребацио се на планину Букуљу. Командант је покушао да се са једним одељењем спусти у Даросаву и успостави везу са политичким радницима, али је наишао на четничку заједу. Погинуо је ваздухопловни кадетан Миливоје Банковић, који је кратко време пре тога ступио у бригаду. Одељење се вратило назад. Батаљон је преданио на Букуљу, а наредне ноћи прешао у Буковик (заселак Јовановићи—Дражићи), где је преданио 18. маја. Ту се у његов састав вратило одељење које је са командиром чете Милорадам Прокићем покушавало да успостави везу са штабом бригаде и 1. батаљоном. У Врбицу је батаљон стигао 19/20. маја.

У Брајковац се самостално пробио и део 3. чете, са командиром Милутином Ранковићем и политичким комесаром 1. батаљона Јованом Роганом. У ноћи 16/17. маја ова група се пребацила у Рудовачки забран (триг. 324), сутрадан преко Дрењака у Орашац, где је успоставила везу са политичким радницима, а одатле, преко Букуље, у Врбицу, где је увдДа у састав 2. батаљона. У 2. батаљон су се вратили борци Милош Минић Ница и Вањка (Рус), који су со после разбијања њиховог вода на Дрењаку, пробили преко Орашца у Врбицу и донели два пушкомитраљеза.

Из Врбице су се заједно пребацили у Орашац 2. батаљон, 1. шумадијски одред и политички радници орашачког среза. Ту је стигао и Славко Зечевић Влада, који је са штабовима батаљона и одреда и политичким радницима одржао састанак, на коме су одређени правци даљег дејства и задаци на прикупљању јединица.²⁷⁶

Из Врбице се од 2. батаљона одвојио политички комесар 1. батаљона Јован Роган и са тридесетак бораца и 3 пушкомитраљеза пробио у правцу планине Рудника. Командант четничке Качерске бригаде известио је команданта Рудничког корпуса:

„На дан 23. и 24. о.м. 1. и 2. чета 1. батаљона у с. Рудник, заселак Велика Звезда, наишле су на једну групу комуниста, која је бројала око 40, где је отворила ватру на поменуте чете. Борба је трајала око 1 сат. Комунисти су се повукли у Рудничку планину одакле су и дошли . . .”²⁷⁷

У тој борби са четницима од групе су се одвојили борци Мирјана Зрнић Милева, Будимка Ђорђевић Олга и борац Брица, и преко

Архив Србије, ОК Ар-423.
¹⁷⁷ Архив ВИИ. ЧА, К-76, рег. бр. 46/2.

Јарменоваца и Манојловаца пребацили у Трешњевицу, где су преноћили 25/26. маја. Сутрадан су се преко Венчаца пребацили на Букуљу, где су у ~~Гарашима~~ случајно наишли на преноћиште своје групе.

Са Рудника се група Јована Рогана 26. маја вратила на Букуљу и преноћила у Гарашима, а 27. маја се прикључила 2. батаљону.

Све те јединице, одвојене групе и поједини борци бригаде кретали су се, углавном планинским венцем између Космаја, Букуље, Венчаца и Рудника, као и косом од Букуље преко Вагана и Ј^рушевничког виси до Стубичког виси. У селима испод тих венаца старе борце познавали су сви сарадници НОП-а. Ти борци су добро знавали и земљиште и сараднике па су успешно избегавали непријатеља, успостављали везе и враћали се у јединице. Са млађим борцима, који су се нашли одсечени, то није био случај. Они су махом били препуштени сами себи. Ако нису пали непријатељу у руке, враћали су се својим кућама. Најтеже је било успоставити везе прва три дана после борбе у Даросави. Тада су се многи сарадници били склонили испред насиља четника, а они који су се задржали код кућа бојали су се провокација.

ШТАБ БРИГАДЕ И 1. БАТАЉОН У МЛАДЕНОВАЧКОМ ОКРУГУ

Штаб бригаде и 1. батаљон били су 19. маја у Даросави, али нису успели да успоставе везу с Окружним комитетом Кјрагујевца. Наредних пет дана кретали су се по селима испод Букуље, но ни ту нису ухватили везу са 2. батаљоном и политичким радницима. Тек 24. маја у Орашцу повезали су се са секретаром партијског руководства орашачког среза, Ђорђевићем Ђурићем (Ђоком Шарцем). Увече су се преко Букуље пребацили у Бању, да у њој предане и успоставе везу са 2. батаљоном и 1. шумедијским одредом, који су, по њиховом сазнању, били у Бањи или у њеној близини. Четници су открили присуство 1. батаљона у Бањи и сутрадан га, после краће борбе, натерали да се повуче у Белосавце, одакле је, заједно са штабом бригаде, продужио у младеновачки округ.

Испред Белосаваца напао их је и срески одред СДС из Аранђеловца, али их је гонио само до излаза из села. Штаб бригаде и 1. батаљон пребацили су се у Орашац у заселак Гајеве, где су им се придружила 2 борца бригаде која су се из болнице са Швабинца била вратила кући. Одатле су наставили покрет и 26. маја стигли у Велику Иванчу, пребацили се преко Рогаче у Неменикуће, а 26/27. маја преко Амерића и Влашке у Мали Пожаревац, где су успоставили везу са политичким радницима младеновачког среза.

Штаб бригаде и 1. батаљон остали су у овом округу до 20. Јуна. Они су били изјвећени, али не Ј^единицеДШница^бртичаде која се пробила у овај округ. Партијско руководство космајског среза извес-

тило је 29. маја да је код њих „20. маја етигло 5 другова из бригаде“, 25. маја стотао је Мирослав Лазовић Мирко са 4 друга, а „29. маја је стигла чета Опачића и Кицоша“.²⁷⁸

Неки борци су се после пробијања у младеновачки округ повезали с Коосмајским одредом, чији штаб у извештају од 24. маја 1944. пише:

„Из бригаде је стигло 25. Који долазе из бригаде причају да је бригада разбијена. Ми смо саслушали и забранили ово причање,

Политички комесар бригаде известио је 29. маја из Малог Пожаревца Окружни комитет Крагујевца:

„У Космају смо се повезали са политичким радницима. Дознали смо да су се неке групе из бригаде пребациле на Космај и састале се са Космајским одредом. Друг Кицош се са једном групом налази у Посавини. Ми ћемо успоставити везу са њима преко ОК Младеновца. Везу смо дали у Брајковцу (Палеж) код Вујадина (Станошевића — И. Ђ). Ми ћемо вечерас у томе правцу. Уколико има тамо другова нека одржавају везу преко Брајковца, јер ћемо их тамо потражити...“²⁸⁰

Истог дана је Иван Стефановић Срба известио Окружни комитет Младеновца:

„Силом прилика доспео сам са једном четом бораца на овај терен. Ви сте већ чули како је прошла наша бригада. Овде на вези затекао сам једну групу нових бораца коју сам прикључио овој чети... Ако се појави већи број бораца дајте им везу са бригадом, село Брајковац, крај Палеж, кућа Вујадина интенданта.

Ми смо врло гадно прошли. Пало је доста другова и стално падају... Највише их је пало после разбијања. Гледајте да одред овако нешто не би задесило. А сви изгеди говоре да ће реакција код вас тек сада наступити. ЧулТГ смо да добро стојите са муницијом, гледајте да нешто одвојите за нас. Ако се јави Кицош ишљите га на нашу везу... Сада се опет враћамо натраг на овај терен“.²⁸¹

Мада су командант и политички комесар бригаде написали 29. маја да се са 1. батаљоном одмах враћају у кјрагујевачки оуруг, то нису учинили. Остали су у младеновачком округу, окупљали борце И[^]Јединице бригаде који су се пробили на то подручје и дејствовали с Космајским одредом све до повратка у бригаду.

Борбе у младеновачком округу тада су биле све жешће. Што су четници више губили битку, све више су појачавали терор. Се-

²⁷⁸ Архив Србије, ОК Мл.-624.

²⁷⁹ Архив Србије, ОК Мл.-617.

²⁸⁰ Архива ОК СКС, рег. бр. 566/2.

²⁸¹ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 148.

љаци су масовно бежали од њихове мобилизације. Командант 5. четничке бригаде извештава 29. априла 1944. команданта Смедеревског корпуса.

„Ваша наређења за мобилизацију и покрет примљена су. На терен се није могло доћи из следећих разлога:

Људство позвано на вежбу није се одазвало . . . Који су се одазвали скроз су несигурни. Све ово због догађаја код Селевца, пропаганде радио-Лбндона и јаке комунистичке пропаганде, која се није осећала до позива људства на вежбу. Народ каже да жандарми и добровољци, који су плаћени за то, леже по касарнама, а ми сељаци д'а-идемо са мало муниције и чистимо терен. ~ -

Наргк) сада бежи од свакога: добровољаца који га присилно регрутују, жандармерије која га насилно тера на кулук или на шестомасечне радове у Немачку, од комуниста, а у последње време и о^ нас . . . ,²⁸²

Смедеревски корпус је био неспособан да успостави контролу над свбјим подручјем. Због тога Дража Михаиловић 30. априла наређује, у својству „Начелника Штаба Врховне команде Ј< Министра војске, морнарице и ваздухопловства Југословенске војске у Отаџбини“, да командант Млавског корпуса одмах стави на располагање 1.000 војника команданту Млавско-смедеревске групе/ корпуса, јер

„У Смедеревском крају још никако није урађено стање. У последње време тамо су се појавиле комунистичке групе и њихови симпатизери. Такво стање ни у ком случају не сме се више трпети. Смедеревски крај има се по сваку цену очистити од комуниста и организовати како је то урађено у осталим крајевима Србије . . . .“²⁸³

После издвајања око 120 бораца за 2. шумадијску бригаду, крајем априла 1944. Космајеки одред је остао са 102 борца. Око 15. маја извршена је мања реорганизација одреда, после које је он имао три чете везане за штаб одреда. До 25. маја одред није изводио акције, већ је био у „најдубљој конспирацији“, што је Окружни комитет Младеновца у извештају од Ж мкја Г94С оценио као грешку.²⁸⁴

²⁸² Архив ИИ, ЧА, К-93, рег. бр. 24/5. Командант корпуса му је одговорио да је неспособан и неенергичан, наређује му да буде суров и прети му прекид војним судом.

²⁸³ Архив ИИ, ЧА, К-4, рег. бр. 3/3.

²⁸⁴ Од 15. маја командни састав одреда је следећи: штаб одреда командант Душан Поповић Вуја, политички комесар Стева Стојић Божа, заменик команданта Риста Каровић Сима, заменик политичког комесара Љубомир Ивковић Шуца; командири и политички комесари чета били су: у 1. чети: Јанићије Ранковић Мића и Војислав Вучковић; у 2. чети: Светислав Костић Брка и Ђорђе Гостовић, и у 3. чети: Миодраг Ивановић и Богољуб Милићевић; у агитпропу одреда радили су Родољуб Андрић и Богомир Цветковић. Партијске јединице формиране су 15. и 16. маја у свим четама и у штабу одреда, а биро КПЈ при штабу одреда. Укупно је у одреду било 17 чланова и 6 кандидата за чланове КПЈ.

Од 14. до 21. маја из одреда је отпуштено 15 бораца због болести, рањавања или неспособности да издрже напоре, а 17 бораца из Липа самовољно се вратило у своје село. Из Београда Шумадије у одред су ступила 24 нова борца, па је његово бројно стање остало око стотине.²⁸⁵

Непријатељ је појачао своје снаге у Подунављу Млавским корпусом, који се 18. маја пребацио преко Велике Мораве. После разбијања 2. шумадијске бригаде у Даросави у младеновачки срез се вратила 3. бригада корпуса КГГ. Она је 18. маја издвојила 140, одабраних четника и формирала 1. ударну бригаду, која је дејствовала до јуна, када је од ње формирана Космајска бригада за 2. јуришни корпус. За тих петнаестак дана њеног постојања видело се⁴ да је та била врло покретљива јединица, најбоље наоружана, састављена од најсрвољачнијих четника, намењена за непрекидне потере за Космајским одредом

Са четницима у Подунављу и Јасеници и Млавским корпусом деловали су и корпус КГГ и Грочанска група бригада Авалског корпуса. Четници су се кретали селима у великим групама и са музиком. Пролазак немачке казнене експедиције кроз Подунавље и Космај ојачао им је положај. О томе је Окружни комитет Младеновца 30. маја известио Покрајински комитет:

*„Ситуација је код нас у знаку озбиљне четничке реакције у целом округу. Нарочито је њихова активност појачана у Подунавском и Јасеничком срезу. Тамо су поред сталних четничких снага стигле веће четничке формације из Хомоља, од Мораве, и то у великом броју од око 1.500—2.000 ... Они у прво време тактизирају: не бију, не кољу, чак ни у куће не залазе, не пију. Но, то не доводи ни до каквих успеха, народ их страховито мрзи. Подунавље, које је претрпело огроман терор, добро се држи. Четници свуда говоре о свом споразуму са Немцима и отворено се с тим хвале на зборовима .. .”*²⁸⁶

Оемајски одред је после реорганизације појачао активност. Ноћу 24/25. маја упао је у Дубону, разоружао сеоску стражу и пребацио се на Шепшинску косу, с намером да ту предани. Око 14 часова на косу је, преко Варовнице, избио стрелачки строј 2. баталјона 3. бригаде корпуса КГГ. Обезбеђење је на време опазило четнике, па се одред у шуми развио и изненада јуришао на њих. За пола часа борбе убијено је 12, а заробљено 25 четника. После опомене да не служе издајницима, 21 мобилисани сељак је пуштен кући, а 4 активна четника су саслушана, осуђена и стрељана. Такође је стрељан и један њихов сарадник из Шепшина. Одред се потом пребацио на Варовницу. Око 20 часова четничка ударна бригада вратила се из Поповића и кренула за одредом, који ју је дочекао ватром и одбацио ка Шепшину. Ухваћена су 4 четника, од којих су

²⁸⁵ Архив Србије, ОК Мл.-617.

²⁸⁶ Архив Србије, ПКС-567.

3 мобилисана сељака пуштена кућама, а један активни четник и злочинац је кажњен. Одред је запленио 35 пушака и око 800 метака. Рањен је 1 борац.²⁸⁷

Четници су крајем маја претресали терен источно од пруге Београд—Младеновац. Две бригаде корпуса КГГ претражиле су 28. маја Влашку, Шепшин, Дубону, Рајковац и Маковицу. Смедеревски корпус налазио ее у Бадљевици и Малом Орашју, а Грочанска група бригада у Дражњу и Умчарима. У Ковачевцу су четници ухапсили око 100 људи, од којих су 5 заклали 11. јуна у Јагњилу, а у Рајковцу су убили двојицу.²⁸⁸

Космајски одред се 26/27. маја пребацио са Варовнице у Подунавље, где се чешће кретао кроз села.

У Великој Крсни и Луњевцу био је 30. и 31. маја. Штаб 2. шумадијске бригаде и њен 1. батаљон такође су се 1/2. јуна пребацили у Подунавље, и 4. јуна састали с Космајским одредом. У 1. батаљону је било око 70 бораца, са 3 пушкомитраљеза и 67 пушака. Од одреда је добио око 800 метака. Одред је тада имао 124 борца, 7 пушкомитраљеза, 1 аутомат и 116 пушака.²⁸⁹

На путу између Друговца и Суводола, Космајски одред је 3. јуна поставио заседу 8. четничкој бригади. Убијена су 2 четника, а заплењени 1 машингевер, 2 пушке и 5 коња. Одред није имао губитака.²⁹⁰ Сутрадан 4. јуна, одред и 1. батаљон бригаде напали су неке четничке јединице Смедеревског и Млавског корпуса у Селевцу. Напад је био изненадан и енергичан. После једног часа борбе четници су избачени из села. Убијено је 10, а ухваћено 27 четника, од којих је 25 мобилисаних сељака одмах пуштено кућама. Заплењен је 1 пушкомитраљез, око тридесетак пушака, нешто муниције и друге опреме.²⁹¹

Дејство одреда- и 1. батаљона бригаде у Подунављу изазвало је панику у Смедеревском корпусу. Заменик одсутног команданта корпуса пише 5. јуна командантима Млавско-смедеревске групе корпуса и Опленачког корпуса да су „комунисти поново у великом броју“, преко Космаја, упали у села Друговац, Биновац, Суводол, Селевац и друга, да је у борбама које Смедеревски корпус са њима

²⁸⁷ *Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 2 и Архив Србије, ОК Мл.-641. О губицима четника у овој борби подаци су врло различити. Поред датих у тексту наводи се још: да је одред убио 10. а заробио 30 четника од којих су 4 стрељана (Извештај среског партијског руководства Младеновца од 29. маја — Архив Србије, ОК Мл.-625); да је убио 15—20 четника, запленио 40 пушака и 1.500 метака — Извештај ОК Младеновца од 30. маја — Архив Србије, ПКС-567); да је погинуло 6 четника а 32 заробљена, од којих су 3 стрељана, а 29 пуштено, (Извештај СДС од 27. маја — *Зборник*, том I, књ. 21, док. бр. 108 и 109); да је погинуо 1 четник, а већи број ухваћен од којих су 4 стрељана, а из јуришне бригаде погинула 2 четника, (Извештај 2. бат. 3. бригаде корпуса КГГ); да је погинуло 6, рањен 1, заробљено па пуштено 14. (Архив Србије, „ДМ"-ГГ-98).

²⁸⁸ Архив Србије, ОК Мл.-625.

²⁸⁹ Архив Србије, ОК Мл.-641.

²⁹⁰ *Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 2 и 51, >и Архив Србије, ОК Мл.-636.

²⁹¹ Исто.

води „већ три дана" погинуло 9 четника, да „комуниста има неколико стотина", да су добро наоружани и да им корпус не може одолети, па моли „брзу помоћ да би се комунисти уништили".²⁹²

Истог дана командант Млавско-смедеревске групе корпуса наредио је да 3.000 четника Млавског корпуса пређе Мораву и нападне „комунисте у Подунављу". И Опленачком и Авалском корпусу је наређено да упуте снаге у Подунавље, а Омедеревском да се прикупи у рејону села Азање, Селевца и Добраве.²⁹³

Космајски одред и 1. батаљон бригаде преноћили су 4/5. јуна између Велике Крсне и Кусатка, на месту званом „Радине диваде", а преко дана водили борбу са четницима зГ^рејону Друговца, Луњевца и Селевца. Тог дана је 3. бригада четничког корпуса КГГ посела 2. батаљоном Ковачевац, 4. батаљоном Велику Крсну и 3. батаљоном Јагњило. Да би избегли борбу у окружењу, одред и 1. батаљон су се 6. јуна пребацили преко пруге, између Умчара и Мале Крсне, и кроз Водањ упали у Петријево, где су разбили један четнички батаљон. Убијено је 7 четника, заробљена су 4 мобилисана сељака и пуштени кућама, заплењено је 7 пушака и 130 метака. Један борац је погинуо. Из Петријева су наставили према Удовицама где је ухваћен и стрељан 1 активни четник. Једна чета је упала у Сеону и ту је ухватила и казнила 4 петоколонаша и 1 де-чрптеца.²⁹⁴

Сутрадан, 7. јуна, одред и 1. батаљон су се вратили преко пруге Умчари—Мала Крсна, и осванули 8. јуна између Бадљевице, Друговца и Велике Крсне. Око 9 часова из Друговца је према њима кренуо стрељачки строј четника, али се убрзо вратио назад у село те није дошло до борбе. Одред и 1. батаљон су кренули за четницима и ухватили једног курписа с поштом.²⁹⁵ Истог дана волили су борбу с одредом СДС и четницима у^Коларим^ Убијена су 3 стражара СДС и 1 четник, а заплењене су 4 пушке и 120 метака.

Одред и 1. батаљон су се 9/10. јуна пребацили у Дубону и Шепшин, где су ухватили, саслушали и стрељали 6 издајника и конфисковали им имовину потребну борцима. Исте ноћи пребацили су се у Маковицу, одакле су 11. јуна око 17 часова упали у Ковачевац. У село је прво ушла патрола преобучена у четничке униформе и похватила истакнуте четничке сараднике, али је сеоска стража препознала партизане и побегла из села. У селу је са око 600 окупљених мештана одржан политички збор. Говорио је заменик политичког комесара одреда Љубомир Ивковић Шуца. У одред су из села ступила два омладин^а!

Одељење за државну заштиту Недићевог Министарства унутрашњих послова известило је 13. јуна 1944. своју владу:

²⁸² Архив Србије, ЧА, „ДМ"-СК-4, и Архив ВИИ, ЧА, К-94.

²⁹³ Архив ВИИ, ЧА, К-94, рег. бр. 8/3, и ОК Мл.-623, и ЧА, „ДМ"-ГГ-105. Дубону и Ковачевац посела је 3. бригада корпуса Селевац, Смедеревски и Млавски корпус, Грочанска група бригада била је у Умчарима.

⁸⁹⁴ *Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 51.

^{2,5} *Зборник*, том I, књ. 20, док. бр. 153.

„11. јуна тек. год. у 17 часова, око 200 комуниста дошло је у село Ковачевац, 3 км источно од Младеновца, где су одржали збор, а затим пред скупљеним сељацима убили три сељака. По учињеном делу комунисти су отишли у непознатом правцу.²⁵⁶“

Због све већег окупљања четничких снага у Подунављу, штабови Космајског одреда и 2. шумадијске бригаде су 8. јуна одлучили да се одред и 1. батаљон пребаце на подручје Космаја и тако избегну удар концентрисаних непријатељевих снага. Одред и 1. батаљон тада су имали око 200 бораца, са 10 пушкомитраљеза, а стање у одреду било је у сваком погледу врло добро.

Према Космају су кренули 11/12. јуна. Из Ковачевца су гврешли у село Младеновац, затим преко Дубоне у Мало Орашје, па преко Умчара и Дражња у шуму између Малог Пожаревца и Поповића, где су преданили 13. јуна. У то време су их 3. и 4. бригада корпуса КГГ и Срески одред СДС из Младеновца тражили у Ковачевцу, Рајковцу и Влашкој. Око 18 часова одред и 1. батаљон су упали у Малу Иванчу и запленили намирнице, одећу и обућу из четничких магацина. У току ноћи прешли су цесту и пругу Београд—Младеновац и 14. јуна преданили на Парцанском вису (триг. 408). Тог дана је реорганизован 1. батаљон 2. шумадијске бригаде. Уместо две, у њему су формиране три чете. О етању у 1. батаљону штаб бригаде је 14. јуна известио делегата Покрајинског комитета Србије, Душана Петровића Шанета.

„Ми смо се састали са куриром, који нам је изнео ситуацију на томе терену. Ми смо овамо извели неколико акција, а имали смо и борбе са чулавцима. Жртава нисмо имали, а није било ни рањених. Овамо је стигао Батука (било их је два са тим надимком, Александар Ивановић из Баћевца и Борђе Суботицки из Београда — И. Ђ), рањен у уку. Чамџија (Милан Станојловић — И. Ђ) је био са намђ, оставили смо га на лечењу пошто има овамо могућност да се пре излечи (има лекар). Примили смо нових другова из Београда, има доста металаца . . . Са муницијом **Јимо** доста добро, имамо три пушкомитраљеза са 84 борца . . . Уосталом ми долазимо кроз два дана тамо . . . Јавићемо се на везу у Прогореоцима или у код Вујадина ²⁵⁷“

Одред и 1. батаљон су веч^рали у Губеревцу, а сутрадан, 15. јуна, преданили у шуми код Слатине. Ту су штабови донели одлуку да се нападне среско место Сопот и ликвидирају органи квислиншке власти и одред СДС.

²⁵⁶ *Зборник*, том I, књ. 21, док. бр. 113. Тог дана је 3. бригада корпуса КГГ била у Г. Шаторњи, где је обавештена да се већа група комуниста налази у селу Младеновац, до Рајковца, па је одатле са 4. бригадом корпуса КГГ и одредом СДС из Младеновца кренула у потеру за Космајским одредом и 1. батаљоном бригаде.

²⁵⁷ *Зборник*, том I, књ. 9, док. бр. 5.

У Сопоту је сталну посаду чинио Срески одред СДС, са око 100 стражара. У тренутку напада у њему се налазило и нешто четника. Због близине Београда, непријатељ је Сопот добро припремио за одбрану (изграђени су заклони, ровови, бункери, утврђене за одбрану поједине зграде и др.), а по потреби ојачавао га је снагама из Београда. До мрака су прикупљени подаци о непријатељу и планиран напад. У напад се кренуло око пола ноћи. Претходница је прошла кроз Дучину и избила на Рогачко брдо. Ту је постављена заседа да би обезбеђивала напад из правца Рогаче, Дучине и Стојника (сопотског). Одред и 1. батаљон су се развили за напад на Покосовици и Рогачком брду и кренули стрељачким стројем.

На периферији Сопота непријатељ их је дочекао ватром. Под запгитом ноћи, уз добре водиче, а многи су и знали варошицу, борци су савладали спољну одбрану и упали у њу. Најтеже борбе вођене су око утврђених зграда, нарочито око зграде станице СДС. Непријатељ се жилаво бранио. Два борца су погинула (Милосав Митровић и Гаћеша) при покушају да баце бомбе у зграду станице СДС. Пошто Јтосада није савладана до сванућа, напад је прекинут; Јединици су се повукле преко Рогачког брда. О овом нападу Окружни комитет Младеновца известио је 19. јуна Покрајински комитет Србије:

„16. о.м. наш батаљон је извршио ноћни упад у Сопот . . . Погинула су 3 жандарма, 5 чуваца, њихов доктор и докторка и ликвидирали 1 петоклонаш . . . Ми смо имали два губитка . . .”²⁹⁸

У време напада на Сопот, 3. и 4. четничка бригада корпуса КГГ претресале су Мали Пожацезевац, Ђуринце и Поповић, а потом су се пребациле у Јагњило. Од људства издвојеног из те две бригаде у њему је формирана једна јуришна бригада, јачине 560 људи, за улазак у 2. јуришни корпус IV групе корпуса. Сазнавши о извршеном нападу на Сопот, све три бригаде су, по наређењу команданта Космајског корпуса, одмах кренуле према Космају и претресале успутна села, јер је „група од 400 комуниста ноћас напала Сопот”.²⁹⁹

УЈУ^ТРУ 16. јуна, одред и 1. батаљон су осванули у Дучини, а око 9 часова су прешли у Слатину, где их је један еељак обавестио да су Немци са 2 тенка и пешадијом на камионима стигли из Сопота у Дучину. Одлучено је да се Немци дочекају ватром. На путу Слатина—Бељина поседнут је вис (триг. 247) и рејон око њега.

Немачки тенкови и пешадија су се из покрета развили за борбу. Прво су отворили јаку ватру из топова, минобацача и аутоматског оружја. Потом су прешли у напад. Одред и 1. батаљон су се под борбом повукли између Бељине и Рожанаца до Арнајева. Немци су се од Бељине вратили натраг у Сопот. Једна група бораца била је одсечена код Манића, али се после повлачења Немаца пробила ка Сибници и састала са главнином.

²⁹⁸ *Зборник*, том I, књ. 20, док. бр. 154; и том I, књ. 9, док. бр. 51.

²⁹⁹ Архив Србије, ЧА, „ДМ-ГГ-148” и „ДМ-ГГ-146”.

Из Арнајева су одред и 1. батаљон, из даљине узнемиравани од четника, преко Рожанаца увече стигли у Сибницу, одакле су се после вечере упутили ка Дрлупу, зауставили у Једној шуми и преноћили.

Око 14 часова 17. јуна, док су се одред и 1. батаљон одмарали, из Сибнице их је напала Посавска четничка бригада Авалског корпуса. Под заштитом обезбеђења одред и 1. батаљон су посели вододелницу између Дрлупске и Сибничке реке и са ње одбили јуриш четника, а затим прешли у противнапад и потпуно их разбили. Убијено их је 12, а више рањено. Заплењено је десетак пушака, 1 пиштољ и 121) метака. Лакше је рањен заменик политичког комесара одреда, Љубомир Ивковић Шуца и остављен у Бабама на лечењу. Одред и 1. батаљон нису имали губитака. После ове борбе пребацили су се на Парцански вис, преноћили и преданили 18. јуна. У Парцанима су се 19. јуна раздвојили одред и 1. батаљон 2. шумадијске бригаде. Одред се исте ноћи пребацио, преко цесте и пруге Београд—Младеновац, сутрадан преданио у шуми између Туринаца и Малог Пожаревца, а затим продужио за Подунавље и Јасеницу. Штаб бригаде и 1. батаљон, са око 120 бораца и 3 збројке, упутили су се у крагујевачки округ. Они су се 20. јуна пребацили у Венчане у заселак Каменицу, да би ухватили везу са 1. шумадијским одредом. Сутрадан су се сукобили са Среским одредом СДС из Лазаревца, који је претресао Венчане. Повукли су се на Главицу (к. 344), где су имали окршај са четницима, а затим су се пребацили на Рудовачки забран (триг. 324). Ту је поново дошло до сукоба са четницима, на блиском одстојању, у шуми коју су четници претресали стрељачким стројем долазећи из Пркосаве. После краће брбе батаљон се одвојио од четника и 19/20. јуна пребацио на Букуљу.

БОРБЕ 2. БАТАЉОНА У КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ

Одмах после разбијања 2. шумадијске бригаде, делегат Покрајинског комитета Србије Душан Петровић Шане, формирао је два места за повезивање са разбијеним јединицама б^иг^аД^е: први у Буковику и Орашцу, на који је упутио Славка Зечевића Владу, и други, у Бањи и Врбици, на који је, из болнице, упутио Илију Јовановића Лалу. Преко тих пунктова, и уз помоћ политичких радника орашачког и лазаревачког среза, до 23. маја увече успостављена је веза са 2. батаљоном бригаде. Око тог батаљона брзо су се окупиле све одвојене групе и појединци, осим оних који су се пробили у младеновачки округ.

После борбе у Даросави, 16. маја, непријатељ је задржао јаке снаге у крагујевачком округу, које су свакодневно крстариле селима и претресале сва места која су била подесна за одмор и задржавање јединица 2. шумадијске бригаде. Корпус КГГ почео је у то време припреме за формирање 2. јуришног корпуса, који је требало да уђе у састав IV групе четничких корпуса.

Делегат Покрајинског комитета Србије Душан Петровић Шане опширно је писао 31. маја Окружном комитету Младеновца о разбијању бригаде и тражио податке о борцима који су се пробили у младеновачки округ. Стање у крагујевачком округу описује овако:

„Овамо реакција бесни. Четници су концентрисали велике снаге и врше свакодневне претресе. Претреси су детаљни и врше се по свим селима, шумама, јаругама итд. Више од 10 дана космајски четници налазе се у Даросави и свакодневно врше претресе по њој. Иначе, изгледа да се на овом делу концентрисао цео Руднички корпус и још су му придодате неке снаге. Изгледа да су чврсто решени да пречисте са нама пре него што морају да крену поново на фронт. Говори се, међу њи.ил, да ће ускоро да крену на Дрину. Других непријатељских снага нарочито се не запажа, осим жандарма, који често са четницима одлазе у претресе. .”³⁰⁰

О томе сведоче још два извештаја. Срески комитет орашачког среза извештава 1. јуна Окружни комитет Крагујевца:

„У Аранђеловцу има преко 200 жандарма, јер су извршили нову мобилизацију жандарма. Они су у понедељак (29. маја — И. Ђ) вршили претрес Кољара и Бање и стално су у покрету и на терену. У Бањи је стално 40 четника. Они стално одлазе у опленачки срез. Командант среза, неки Ђедо, звао је у Божурњу све учитеље и попове из среза и наредио поповима да предају веронауку, а учитељима да ђацима предају о трећем устанку и ко га води. . . Ђацима обавезно да уведу батинање и клечање на коленима, да би се деца научила дисциплини ..”³⁰¹

А Илија Јовановић Лала извештава 6. јуна 1944:

„У Аранђеловцу извршено је масовно хапшење, око 40. Сви су спроведени у Крагујевац . . . Хапсе и по Врбици због конференција које су одржане о Ускрсу са избеглицама из Аранђеловца.

На станици у Аранђеловцу ухапшена су два човека из Београда, на дан 18. маја, у четвртак. Један је родом из Барошевца, други из Крагујевца. (Била су то два нова борца који су враћени из бригаде у Београд да допесу хартије — али су ухваћени — И. Ђ).

Чунавици се овде крећу у мањим групама, 30—100 највише. Дању шенлуче, пију, пуцају, иду по тројкама, посећују вашаре, листије итд. Преноћиште строго конспиришу и у први мрак га мењају. Причају да се налазе на десетодневном одсуству, па ће онда једни за Црну Гору, а други за Банат. Сада врше мобилизацију девојака за болничарке. У првој партији је 70: по 20 из Брезовца и Трешњевице и 30 из Шаторње. Сељаци су страховито нерасположени овом мобилизацијом ..”³⁰²

³⁰⁰ Архив Србије, ОК Мл.-629.

³⁰¹ Архив Србије, ОК Мл.-431.

³⁰² Архив Србије, ОК Ар.-435.

Из Орашца су се пребацили 2. батаљон и 1. шумадијски одред 24. маја преко Буковика и планине Букуље у Бању, где су разбили четничку посаду, ухватили и казнили једног четника, запленили око 200 метака и нешто опреме. Из Бање су прешли у Липовац. У село су ушли 25. маја увече, по киши. Код сеоског попа ухватили су једног четничког капетана, који је прибављао оружје за четнике. Одатле је батаљон отишао на планину Венчац. Уз пут им је, пре него што је саслушан, побегао ухваћени капетан (Ђорђе Кујунџић), а батаљон је продужио ка Букуљи, где се састао са групом Јове Рогана, која се вратила са Рудника.

Са Букуље је 2. батаљон кренуо прама Руднику. У Горњој Трешњевици задржао се 29. маја до мрака и наставио покрет правцем: Грчки гроб (к. 641)—Клокотић—Руднички Корушец. Ту је колона скренула на запад и избила на Орловац (к. 561), где је преноћила и преданила 30. маја.

Четници су пратили покрет 2. батаљона. Командант 1. батаљона Качерске четничке бригаде известио је 30. маја свога команданта:

*„Јуче су комунисти прешли из Брезовца и дошли у с. Г. Трешњевицу, а ноћас су прешли иза Клокотића по врху Босуте, па кроз Руднички „Корушец“, испод Рудника прешли у Рудничку планину. Има их 64 (шездесет четири). Има их доста без оружја. Држим везу са Гардом која их гони“.*³⁰³

Још од Венчаца је колону 2. батаљона пратила 2. бригада корпуса КГГ тражећи црилику да га нападне. Код Босуте и Заграђа њој су се придружили 1. и 2. батаљон Качарске бригаде Рудничког корпуса. Како су претпостављали да је 2. батаљон ушао у Рудничку планину, ујутру 30. маја кренули стрељачким стројем са линије Војковци—Јарменовци. Детаљно су претресали терен и саму Рудничку планину, али нису нашли 2. батаљон, јер се он није тамо ни налазио.

Четницима се у зору наредног дана придружио у 2. батаљон Таковске четничке бригаде, па су и 31. маја заједно претресали Рудничку планину. Претраживали су Качморке, Мали Штурац, Гај, (превој), Калуђерске ливаде, Жагарове колибе и друге терене, али нису наишли ни на трагове партизана. Пред свануће 1. јуна батаљони Качерске бригаде вратили су се са планине Рудника у Драгољ, где су сазнали да су „комунисти били на Орловцу и одатле се вратили на планину Букуљу“.³⁰⁴

У току ноћи 30/31. маја, 2. батаљон и Шумадијски одред пребацили су се са Орловца у Гараше, на планину Букуљу, где их је непријатељ открио. Одреди СДС упућени су 31. маја из Аранђеловца и Белановице да их нападну са две стране. Али, 2. батаљон

»" Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 9/3.

»" Архив ВИИ. ЧА, К-76, рег. бр. 17/3.

и одред су непримећено напустили Букуљу и отишли на Венчац, те тако приметили траг.

Са планине Венчаца, 2. батаљон и одред упутили су се ноћу 4/5. јуна преко планине Букуље, Буковика и Пресеке у Копљарски забран, где су преданили 5. јуна. Увече су упали у Белосавце, ухватили једног четничког курира и запленили четнички магацин хране (мед, сланина, пршута и друге намирнице) и опреме (одећа и обућа). Око поноћи је окупљено скоро читаво село. Део намирница је враћен сељацима. Славко Зечевић им је говорио о четничкој издаји и позвао их на сарадњу са народноослободилачким покретом. У зору 6. јуна, одред и 2. батаљон су се вратили у Копљарски забран. Ту их је истог дана пре подне напао четнички батаљон 2. бригаде корпуса КГГ (око 100 четника). Нападао је од Стојника (орашачког), преко реке Мисаче. Батаљон и одред су са ивице шуме дочекали четнике ватром, а затим их гонили до Баљевца и пута Орашац—Марковац. Убијена су 3, а заробљена 2 четника. На повратку у Копљарски забран, 2. батаљон и одред морали су да воде још једну борбу. Наиме, у Белосавце је тог јутра упао одред СДС из Тополе (50 стражара, под командом окружног начелника СДС), ради увиђаја у заплени четничких магацина. Када је почела борба, одред је кренуо у помоћ четницима. Сударио се са 2. батаљоном и одредом када су се, после протеривања четника, враћали у Копљарски забран. После кратке борбе, одред СДС је одбачен у Белосавце, одакле се одмах повукао у Тополу. Убијено је 7 стражара СДС, а заплешен 1 холандски пушкомитраљез.

Из крагујевачког округа упућен је команди СДС у Београду извештај о овој борби:

„6. јуна у 18 часова, једно одељење СДС, јачине 26 стражара и 4 официра, под командом окружног команданта, сукобило се код с. Марковац и Белосавци (10 км сев. од Тополе) са групом од 250 комуниста, који су се били пребацили из београдског округа. После двочасовне огорчене борбе одељење СДС било је принуђено да се повуче ка Тополи, а комунисти су одступили ка гриторији београдског округа. У овој краћој борби . . . на страни СДС погинула су 2, а рањен 1 стражар“.

Истог дана, из Младеновца је дошла једна немачка јединица до пута Стојник—Баљевац, ту се задржала до послеподнева и вратила назад не предузимајући ништа.

Борба вођена 6. јуна са четницима и СДС повратила је самопоуздање бораца, које је било доста пољуљано поразом у Даросави.

Како је место боравка 2. батаљона и одоода овим борбама било откривено, постало је сувише опасно задржавати се дуже на њему, па су они одмах напустили Копљарски забран и после једног сата стигли у Орашац. Два наредна дана, 7. и 8. туна. 2. батаљон и одред кретали су се по селима између Букуље и Космаја, а 9. јуна су преданили у Гарашима, на планини Букуљи, извиђали и припремали се за напад на Даросаву. Око 24 часа 9/10. јуна упали су у Даросаву. На железничкој станици запленили су 4 вагона пше-

нице и поделили сељацима, запалили 6 вагона на колосецима, порушили станичне уређаје и покидали везе.

Много Даросаваца је дошло да поздрави борце и донело им храну. Говорио им је Душан Петровић Шане.

Одржан је и састанак штабова 2. батаљона и одреда са политичким радницима, на коме је одлучено да се 2. батаљон и одред пребаце у качерски орез.

О упаду у Даросаву, из крагујевачког округа упућен је овај извештај команди СДС у Београду:

„9. јуна у 24,00 на ж. станици Даросава запаљено је од стране сто колуниста 6 вагона, разлупана ралпа, вага, телефон и посечено 8 телефонских стубова. Пре него што су уништили телефон колунисти су телефонирали железничког чиновнику у Аранђеловцу и поручили коландиру одреда СДС, капетану Михаиловићу, да ће се сјединити са једним јакил одредом, који је дошао из Срела, и да ће онда напасти и уништити његов одред“.

Пре подне 10. јуна батаљон и одред су се из Даросаве преbacили у Прогореоце. Сутрадан су преданили у Живковцима, а 12. јуна осванули у Босути, на Чађевцу (к. 353), с намером да ту предаде. С тог места лако се контролисао пут до Белановице, центра качерског среза, до испод Чађевца, али му се могло прићи и прикривеним путевима. Срески одред СДС из Белановице је на неки начин открио „150 комуниста на Чађевцу“ и преко Драгоља и Босуте непримећено се привукао њиховом даништу. Када је око 12 часова естражар пуцњем алармирао 2. батаљон и одред, одред СДС је у исти мах изненадном јаком ватром засуо место на коме су се налазили. Погинула су 3 борца: Илија Стојић, Радован Грујић (Мали Лика) и командир чете Душан Миливојевић Бањанац. Било је то велико изненађење. Командант 2. батаљона и борац Драго Бошковић задржали су ватром пушкомитраљеза напад одреда СДС и штитили повлачење осталих на повољније положаје. Оштра борба вођена је од 12 до 17 часова. Неколико стражара из одреда СДС је убијено, а више рањено.

Батаљон и одред су се са Чађевца повукли у Горњу Трешњевицу, а одатле прешли у Липовац; 13/14. јуна наставили су иокрет преко планина Венчаца и Букуље и у свануће стигли у Даросаву.³⁰⁵

Батаљон и одред су се 15. јуна одмарали између Рудоваца, Пркосаве и Даросаве (у Рудовачком забрану). Око 9 часова на њих је наишао 5. батаљон и штабна чета Лазаревачке четничке бригаде, којима се убрзо придружила читава бригада. Батаљон и одред су се под борбом повлачили ка Трбушници, а када су обавештени да се у њој и Крушевици налазе Качерска и 2. бригада корпуса

³⁰⁵ Око 13 часова 14. јуна, претресајући рејон Вагана, 4. батаљон четничке Качерске бригаде наишао је на одељење партизана и напао га. У борби четници су заробили црвеноармејца Херасима Аверјана, који је побегао из немачког заробљеништва и прикључио се партизанима, а стрељали га на Вагану.

КГГ кренули су на запад, у Бистрицу, па одатле на север, у Мале Црљене, затим прешли цесту и пругу између Барошевца и Рудоваца. Када су били испред Пркосаве наишао је Срески одред СДС из Лазаревца, који је долазио из Барошевца, избио на косу изнад пруге и отворио ватру по левом боку и зачељу колоне. Борбу са њим прихватио је Шумадијски одред, који се кретао у заштигници. У усеку пута рањена су 2 борца. Колона је наставила покрет преко Пркосаве, Тулежа и Дрлупе до косе у Великој Иванчи. Првобитна је замисао била да се колона преко Пркосаве пребаци у Даросаву. Тај обилазни марш је био изнуђен јер су се Качерска и 2. бригада корпуса КГГ у то време пребацивале правцем Трбушница—Прогореоци—Даросава на Жути Оглавак. Сутрадан, 16. јуна, 2. батаљон и одред преданили су у забрану села Стојника (орашачког), код Хуговог мајдана.

Командант Српске државне страже, у наредби бр. 55 од 13. јула 1944, написао је:

„15. јуна 1944. године у Рудовачком забрану одред СДС из Лазаревца, јачине 1 официр и 50 стражара, сукобио се са групом од око 50 комунистичких бандита непознатог вође. Борба је трајала од 17 до 19 часова, када су комунисти присиљени на повлачење . . .”

Славко Зечевић Влада, који се тада кретао са 2. батаљоном и одредом, известио је 16. јуна Окружни комитет Крагујевца:

„Ми смо јуче покренути. Стражари нису били будни. Један сељак из Пркосаве био је ухваћен и побегао. Изгледа да смо пријављени.. .”

Ми смо окренули ка Трбушници, скренули ка Бистрици, па ка Црљенима, изманеврисали непријатеља и зашли му иза леђа. Непријатељ се кретао ка вису. Ми смо скренули ка друму, између Барошевца и Рудоваца, да би избили на усечен пут, који води ка Пркосавачком вису. Непријатељ је посео друм, а делом снага у стрелачком строју игао за нама. Кад смо прелазили пругу непријатељ је избио на косу изнад пруге и осуо ватру на нас. Одред је штитио пребацивање. Лако су рањени у усеку пута један друг из Космаја и мала Рада. Обоје иду са нама.

Даље нас непријатељ није узнемиравао. Продужили смо преко Пркосаве, кроз Тулеж, Венчане, Дрлупу, до коса Иванче. Данас смо у Стојнику. Данићемо у забрану код Хуговог мајдана. . . Ако можеш доћи, чекаћемо те код бараке.

Да би извршили акцију, одабрали смо ово место”.¹¹¹

Преко Мисаче у Велику Иванчу је стигао Руднички корпус, а у Даросаву 2. бригада корпуса КГГ. Према договору с Космајским корпусом КГГ, Лазаревачка бригада је 16/17. јуна кренула преко

¹¹¹ Архив Србије, ОК Ар.-444.

Стојника за Јагњило, где је требало да учествује „у борби против комуниста“ у том крају. Око поноћи она је још у у Стојнику наишла на заседу 2. батаљона и одреда, па се после краће борбе иовукла и 17. јуна увече вратила у колубарски срез.³⁰⁷

После пола ноћи, батаљон и одред су се пребацили из Стојника, преко Мисаче и Жутог Оглавка (к. 371) у Иркосаву. Сукобили су се око 10 часова, између Рудоваца и Барошевца, са среским одредом СДС из Лазаревца и са њим водили борбу до 12 часова.

Непримећени од непријатеља, 2. батаљон и одред су 17/18. јуна прешли на планину Букуљу и остали на њој 18. и 19. јуна, 19/20. јуна наставили су покрет преко Вукосаваца, Јеловика, Живковаца, Калањеваца, Шутаца и Брајковца на Закинац, где су преданили 20. и 21. јуна.³⁰⁸

Руднички корпус (Качерска и Лазаревачка бригада) вратио се 17. јуна увече у качерски и колубарски срез. Лазаревачка бригада била је 19. јуна у Јунковцу, а Качерска, пошто је обавештена од 2. бригаде корпуса КГГ „да се 200 комуниста креће од Сопота у правцу Букуље“, 20. јуна посела Живковце, Широковац и Босуту.³⁰⁹

Према обавештењу 3. бригаде корпуса КГГ, група комуниста је 21/22. јуна из рејона Парцана продужила за Дрлупу, а друга група комуниста налазила се у Великој Иванчи, на месту званом Рајина вода. Штабна чета и 2. батаљон те бригаде нренули су, правцем Ропчево—Тресије—Рогача, ка Великој Иванчи, да нападну групу на Рајиној води. Среском одреду СДС у Младеновцу наређено је да и он нападне правцем Пружатовца—Кораћица (заселак Миленићи), а 1. и 3. батаљон 3. бригаде требало је да ухвате везу с одредом СДС и затворе правце ка селима Међулужју и Пружатовцу. То наређење корпуса КГГ 3. бригада је добила са закашњењем, па је и њена акција у целини закаснила.³¹⁰

У ствари, од Сопота и Космаја вратили су се у крагујевачки округ штаб 2. шумадијске бригаде и њен 1. батаљон, а у Великој Иванчи, односно Рајиним водама, били су 16. и 17. јуна 2. батаљон и 1. шумадијски одред, који су преко Пркосаве, Рудоваца и Трбушнице прешли на Букуљу.

Качерска бригада је 23. јуна наставила да трага за „комунистима“ у Прогореоцима и Даросави, одакле се преко Орловице и Шутице упутила на планину Букуљу. Тада су се на Букуљи налазили штаб бригаде и 1. батаљон. Они су се исцред четника пребацили преко Каменара и Вукосаваца у Босуту. Качерска четничка бригада се тада поделила: два њена батаљона кренула су за штабом бригаде и 1. батаљоном, а два су остала на Вагану, Трбушници и Крушевици.

³⁰⁷ Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 33/3.

³⁰⁸ Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 39/3.

³⁰⁹ Архив ВИИ, ЧА, К-76, рег. бр. 33/3. Качерска бригада је 21. јуна обавештена да се комунисти налазе на Букуљи, па је одмах кренула преко Гараша и Вукосаваца да их нападне.

³¹⁰ Архив Србије, ЧА, „ДМ-ГГ-158“.

Командант Качерске четничке бригаде жалио се 23. јуна команданту Рудничког корпуса да „десет дана јури за комунистима у орашачком и колубарском срезу“, а корпус КГГ, чије је то било подручје, „за то време шета од ручка до ручка. Када су били у Гарашима комунисти су се на 1 км од њих пели по трешњама“, пише он и тражи да се врати у „свој“ качерски срез.³¹¹

Предвече 23. јуна Качерска четничка бригада је напустила рејон Букуље, Вагана и Крушевичког вуса и вратила се у качерски срез.

Иначе 23. јуна увече, на Крушевички вис су стигли штаб 2. шумадијске бригаде са 1. батаљоном, 2. батаљон и 1. шумадијски одред. Тиме је прикупљање јединица 2. шумадијске бригаде завршено. Прошао је један изузетно тежак период њеног борбеног пута. После много жртава и тешкоћа она га је, ипак, успешно савладала. Могло се приступити њеној реорганизацији.

СТАЊЕ У КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ УОЧИ РЕОРГАНИЗАЦИЈЕ БРИГАДЕ

Делегат Покрајинског комитета Србије, Душан Петровић Шане писао је 31. маја Окружном комитету Младеновца:

„Потребно је да ми одмах пошаљете тачан број бораца који су се одвојили и пребацили на ваши терен, и, друго, да ли су они са собом донели који аутомат.

Док сакупим ове групе и средим донекле ствари, на ћемо видети, шта ћемо даље . . .”³¹²

Душан Петровић 10. јуна поново пише истом комитету:

„Овамо је реакција прилично опала. По свему изгледа, но још није проверено, да је један део четничких снага већ кренуо на фронт.

Срба и Пера се налазе свакако тамо. Одмах их упутите, са свим партизанима који су се пребацили тамо, овамо на терен. Најбоље би било када би одмах кренули са куриром, ако не, онда кад стигну да стигну, нека се јаве у село Прогореоце и ту нека траже везу.

Овде су већ сакупљени (2. батаљон и 1. шумадијски одред — И. Б) и крећу се заједно. Пре неколико дана имали су богзбу са четницима и одмах после, истог дана, и са жандармима. Наши су их гадно помлатили . . .

Пре два-три дана пронашао сам два друга. Један је од њих поручник наше војске. Одвојили су се од дивизије код Ужичке По-

³¹¹ Архив Србије, ЧА. „ДМ-ГГ-158“.

³¹² Архив Србије, ОК Мл.-629.

жеге. Они су били и са нашом бригадом (1. шумадијском — И. Ђ). Она је исто била код Ужица. И Вук (Мома Марковић — И. Ђ) се налазио ту. Причали су нам пуно новости. Брадоња (Радивоје Јовановић — И. Ђ) је унапређен у чин потпуковника. Друг Миша, бивши командант вашег одреда (Михаило Гавриловић — И. Ђ) унапређен је у чин мајора . . .¹³¹

На појачану војну и политичку активност непријатеља Окружни комитет Крагујевца одговорио је својом појачаном политичком активношћу, јачањем 1. шумадијског одреда и 2. шумадијске бригаде. Од 12. до 14. јуна Окружни комитет је одржао састанак. У извештају секретара комитета дата је оцена ситуације у том периоду и оптимистичка процена њеног развоја. У њој се, између осталог, каже:

„Стојимо пред најодлучнијим догађајима од почетка рата. Други фронт на западу је отворен. Сви су изгледи да ће на том делу фронта борба попримити најозбиљнији карактер. Офанзива савезника у Италији постаје сваким даном све јача. После извесног затишја на Источном фронту борбе опет оживљавају. Црвена армија започела је своју офанзиву на северном фронту. Свакако ће ускоро започети офанзива дуж целог Источног фронта. Фашистичка Немачка преживљава озбиљну кризу. Њене армије неће бити у стању да одоле нападима и да зауставе победоносни ход Савезника. Фашизам се није никада налазио ближе својој пропасти. У вези са отварањем другог фронта још јаче оживљава ослободилачка борба у свим земљама поробљене Европе.

³¹³ Архив Србије, ОК МЛ-650, ОКЧ-28 и 31; Архив за раднички покрет Југославије, Србија П/183. Били су то поручник НОВЈ Радивоје Ђусловић, обавештајни официр, и водник Виден Мићић, оба из 2. пролетерске бригаде. Око 20. априла Ђусловић је код Ариља добио задатак да са групом извиђача на препад ослободи из четничког затвора у Латвицама борце бригаде које су четници заробили на десној обали Дрине.

У Латвицама одељење није нашло затвор, јер су га четници у међувремену негде преместили, па је кренуло за бригадом. Ударна група бригада се већ била пребацила прско Западне Мораве и пробијала ка Ваљеву, а непријатељ јаким снагама запосео долину реке, па је одељење остало одсечено. Неколико дана оно се кретало око Клокоча и Благаја, где су га открили четници. Ђусловићу је, као обавештајцу, било познато да је планирано пробијање Ударне групе у Топлицу, па је претпостављао да ће бригада од Ваљева кренути преко планине Рудника за Топлицу. Зато је тражио од одељења да се пребаци на Рудник, тамо сачекају бригаду и врате се у њен састав. Његов предлог је прихватио само Мићић. Остали су радије хтели да чекају повратак бригаде тамо где су се затекли. Ђусловић и Мићић су, преобучени у четнике, кренули на Рудник. Прешли су преко планине Јелице, чамцем се пребацили преко Западне Мораве [^]код Мрчајевапа и гт[^]гли[^] у Прислонију. Ђусловићево родно село ГСако[^] покушај да[^] уХвате везу са Чачанским одредом није успео, њих двојица су се, тражећи партизана, пребацили преко Вујна, Рудника и Букуље и стигли до Космаја. Како их ни ту нису нашли из Дрлупе су се вратили преко Раниловића у Даросаву. После много перипетија и распитивања, из Даросаве су упућени на кућу Добривоја Доше Јовановића, зв. Дражкћ. где су око 7. јуна 1944. године успоставили везу са партизанима Шумадије.

У нашој земљи све јаче се шири ослободилачка борба. Наша НОВ води успешне офанзивне бојеве. Пламен народног устанка обухватио је читав југ Србије. У централној Србији бесни сваким даном све јача реакција. Из страха због прелаза наших преко Дрине и, у вези с тим, дизањем устанка код нас, окупатор са својим слугама спроводи најкрвавији терор. Четничке банде потпуно су се слизале са окупатором. У њиховим редовима сваким даном осећа се све већа деморализација. То долази отуда: 1) услед великих губитака у борби против наше војске на ужичком фронту, друго, услед и даљег сталног притиска окупатора да поново крену на фронт на Дрини, и, треће услед промена које су настале у емигрантској влади. У Србији ми стојимо пред оживљавањем народног устанка..³¹⁴

На основу такве процене наметала су се два оеновна задатка: да се појача политички рад у народу и његова мобилизација за борбу, и да се што пре реорганизује 2. шумадијска бригада и оспособи да буде ударна снага народноослободилачког покрета Шумадије, а упоредо са њом да јачају и одреди.

Делегат Покрајинског комитета Србије Душан Петровић Шане писао је 17. јуна Окружном комитету Младеновца о проблему реорганизовања бригаде овако:

„Са Србом и Пером (командантом и политичким комесаром бригаде —* ЈГГТ.5) нисам још ухватио везу. Тек сам јуче обавештен да су стигли на овај терен и истога дана су потерани од четника. Верујем да ћу убрзо ухватити везу са њима ... Бићу приморан да објављу_ сменим Лл^ ставим под партијску истраГлГ~ до даље одлуке Партије.

Ето, и та околност ставља ме пред један нов проблем, проблем нових руководилаца. Најзад, ја мислим да ће се и то некако решити. Друга Петријевца (Драгољуба Драга Стефановића — И. Ђ) гледаЗгу на сваку^лацип-да валпаилл^рм . . .

За сада бригадсГби м&ралхг да се креће на вашем и овом терену. Ускоро очекујте бригаду, стићи ће тамо".³¹⁵

У извештају Покрајинском комитету Србије, од 20. јуна, Душан Петровић Шане се такође осврће на реорганизацију бригаде:

„Даље, ја ћу да поставим ново руководство, а према броју бораца и квалитету руководиоца видећу да ли би се они (батаљони — И. Ђ) кретали моментално као батаљон или бригада. Уосталом, перспектива је повољна и ако одмах не формирам бригаду то би ипак ускоро било.

³¹⁴ Архив Србије, ОК Ар.-441. На овом састанку Окружног комитета било је 7 тачака дневног реда: 1) Извештај секретара, 2) Организационо питање, 3) Политичко-просветни рад, 4) Рад по војном питању, 5) Рад по НОО, АФЖ, СКОЈ-у и УСАОЈ-у, 6) Критика и самокритика, и 7) Разно.

³¹⁵ Архив Србије, ОК Мл.-671.

*За нас је највећи проблем муниција. То нас често доводи у такву ситуацију да узмичемо и тамо где то не би никако смели да чинимо. Помозите нас у томе ..*³¹⁶

У другом извештају, послатом истог дана, он је известио Покрајински комитет да још није ухватио везу са Србом и Пером, али ће је ухватити за 2—3 дана, а у закључку наводи да су борци „изгубили у њих свако даље поверење“ и зато предлаже „Партији да их најстрожије казни“.

Опште стање у Шумадији у односу на рад и понашање непријатеља у то време може се видети и из ових неколико наших и непријатељевих докумената.

Окружни комитет Младеновца известио је 19. јуна Покрајински комитет Србије о стању у свом округу:

„Четници младеновачког и космајског среза кренули су у правцу Шу.Ладије рагујевачког округа — И. Ђ), како се говори за Дрину, те је на терену остала само мања група њихових снага.

*Број непријатељских снага је без промене, 400 добровољаца (СДК — И. Ђ) који су извесно време били у Белом Поточу (Врачар) ради обезбеђења чланова Недићеве владе, вратили су се на траг у Смедерево . . .*³¹⁷

Партијски комитет качерског среза известио је 20. јуна Окружни комитет Крагујевца да непријатељ највећи притисак врши на села Шутце, Калањевце, Босуту и Пољанице. Четници су у Шутцима заклали Олгу Тодоровић, сарадника НОП-а, коју су провокацијом открили порушили јој кућу, а мужа и дете избацили на улицу. У срезу је Качерска четничка бригада са око 150—170 четника и око 120 стражара СДС среског одреда у Белановици. Остале четничке снаге упућене су на Дрину. Четници батинају и тероришу сељаке, а терају их и у сеоске страже. Парод четнике не воли али их из страха слуша.³¹⁸

Сутрадан, 21. јуна, секретар Среског партијског комитета Милан Ђуровић Црни и члан тог комитета Димитрије Ђурђевић Диша, са Добривојем Гајићем Дачом, свратили су да предане код једног сељака у Јунковцу. Он их је издао четницима који су их опколили у кући. Из обруча се пробио Дача, а Црни и Диша су се борили док су имали муниције и јуначки изгинули.³¹⁹

Шта су све четници радили каквим методама и са каквим циљем, посведочиће неколико докумената из њихове архиве.

Командант Лазаревачке бригаде наредио је 16. марта 1944. године равногорском одбору Стубице:

^{3,9} Архив за историју радничког покрета Југославије, Србија Н/183 и 184.

³¹⁷ Зборник, том I, књ. 20, док. бр. 154.

³¹⁸ Архив Србије, ОК Ар.-448.

⁸¹⁹ Архив Србије, ЧА, „ДМ“-РК-41.

„По питању дуговане уеквизиши-јеокупатору доносим следећу одлуку: председник равногорског одбора у сагласности са четовођом села сазваће своју седницу и на седници регистири питање дуговања реквизиције, пошто постоји бојазан да ће можда доћи казнена немачка експедиција у овај срез ради прикупљања дуговане реквизиције. После седнице сазвати збор и народу саопштити своју одлуку ...

Председници равногорских одбора, по одржаној седници доставиће писмени извештај о донетој одлуци команданту среза“.³²⁰

Командант колубарског среза наредио је 20. марта равногорским одборима у резу да му доставе тражене извештаје, а за њихово недостављање одредио казне:

„За неизвршење ове наредбе следећу казне: новчана казна до 5.000 динара, затвор од 10—30 дана и батине. Затвор се издржава у централном притвору команданта среза, о трошку осуђеника“³²¹

Командант Лазаревачке четничке бригаде наредио је 20. маја равногорском одбору Бурова да испоручи: 1.000 кг кукуруза, 100 кг пасуља и 20 кг масти до 1. јуна, уз овакву претњу за случај неизвршења:

„Поводом предњега никакав изговор неће се узимати у обзир, већ ће се одмах поменути одбор лишити слободе и ставити под преки суд.

Напомињем да одбор добро обрати пажњу За се пасуљ и кукуруз не мешају са песком као што је то био случај са ранијим испорукама ..“³²²

Командант колубарског среза следио је пример команданта Лазаревачке бригаде. Он је за слаб рад равногорских одбора и ради „чувања угледа организације“, за недолазак на седнице, невршење дужности и непоступање према наредбама прописао једну од следећих казни члановима одбора: затвор до 30 дана или 50 батина, а могу се истовремено применити и обе казне; упућивање на војну вежбу, а према „особама доброг имовног стања“ и новчана казна до 100.000 динара.³²³

Све четничке мере, од убиства припадника и сарадника НОП-а до разних забрана сељацима, имале су само један циљ: да народ заплаше и одвоје од НОП-а, односно, да НОП изолују и тако га лакше разбију и униште. То је, уосталом, од њих и окупатор тра-

4 жио.

Ето, у таквим условима, састали су се 23/24. јуна на Крушевичком Архив Србије, ЧА, „ДМ“-РК-29. Чата, НОП-РК-12. Јумадиске бригаде ТТГБ дана после

³²² Архив Србије, ЧА, „ДМ“-РК-28.

³²³ Архив Србије, ЧА, „ДМ“-РК-36.

њиховог принудног раздвајања у Даросави. У строју батаљона било јв 93 борца мање.

Разбијање бригаде имало је тешке последице — како због губитка великог броја бораца, тако и због успоравања развоја борбе у Шумадији у тренутку када су постојали сви услови за њен нагли и брзи успон. Али ни после тога борбена активност јединица бригаде није престала. Све су оне, у мањим формацијама, наставиле бескомпромисну борбу против непријатеља у рејонима у којима су се нашле. Изводећи час мање час веће акције постепено су се окупљале — у младеновачком округу око штаба бригаде и 1. батаљона, а у крагујевачком округу око 2. батаљона.

Батаљони су се састали 23/24. јуна 1944. на Крушевичком вису, да опет буду бригада.